

ОРАЗБАЙ ӘБДИРАХМАНОВ

сатиралық гүрриндер

«ҚАРАҚАЛПАҚСТАН» БАСПАСЫ
НӨКИС—1978

КК
А...

3703040100
М—357 (06)—78

Оразбай Әбдирахманов жас талант иелерінің бірі. Оның прозалық шығармалары газета-журналдарда тез-тез дағазаланып тұрады. Қытап оқыушылары оны журналист және жас прозаик сыпатында таныйды.

«Бір мұқаббат тарихы» сатиралық гүрриңдер жыйнағы автордың туңғыш мийнети. Бунда турмыслық ұақыялар қызықлы сюжет, шебер композициялық бирликте бериледи.

© «Қарақалпақстан» баспасы, 1978

ГӘПКЕ ҚАЙЫМ АДАМ

Мәкөмеде күн ара жыйналыс.

—Жолдаслар!—деп, баслады сөзін баслық,—план деген нәрсе сизлерге ойыншық емес. Оны қолтығыңа қойып көпшіктей жамбаслап жата алмайсан. Жұмыс іслеу керек. жұмыс! Қәне, басқармамыздың планына ким қандай үлес қосып атыр? Миле, айтайық Таұмырат Жаұмуратович. Тур орныңнан!

Орта бойлы, үлкейтип көрсететугын көз әйнек таққан жигит орнынан пәрүйі-пәнсери турды.

—Сен план деген нәрсені билесең бе? Сен техника қәуіпсизлігі инженерісен, жергиликли комитет баслығысан. хаял-қызлар советінің ағзасысан, «Көзді ашып жумғанша» атлы дийұалы газетаның редакторысан. Қәне, сен планды орындауға қандай үлес қосып атырсаң?

Баслық Таұмурагтан жууап күтті.

—Ұмм, жолдаслар!—деди Таұмырат салмақлы сөзбенен, —хәзірше хәммениң бас-көзі амап. Хәшкәмнің басына жазатайым гербиш түсіп кеткен жоқ. Рабочийлар техника қәуіпсизлігінің қағыйдаларын толық билип алғанлықтан бахытсыз хәдийселердің алдын алынбақта..

—Өйтп бийкар сөйлеме, қошшым,—деп аұзынан сөзін жулып алды мурты хәррийген бухгалтер,—түнәу күні автобустың алдыңғы есигинен минип атырғанымда, хә қапы сиресип қыстыма—де. Жүп қабырғам пы-

тыр-пытыр ете қалды. Қәне, сениң техника қауіпсіздігің. Мына бүйірім елеге дейін қозғалтпай жүр.

—Таұмырат, биротала айтып болсың,—деп баслық иркіп таслады, жәнеде сөйлемекши болып аўзын қа-йымластырып киятырғавларды.

—Жергиликди комитет өндирис алдыңғыларына курортларға мутлай жоллама берип атыр,—дей бергени Таұмыраттың даўысын гүрилдеген сес басып кетті.

—Сен қаяқтағы бир курортқа жолламаның басын аўыртып жүргенше, алды бурып бизиң еки баланы бақшаға орналастыр.—деди қарны алдыңғы столды көтерип кететуғын болғанлықтан орнынап турмаған склад баслығы.

—Тыныш!—деди баслық.

—Мәкемемиздиң ҳаял-қызлар совети планды орындауға бар интасын салмақта. Сизлерге мына табысларымды айтпай кете алмайман. Өткен жылы мәкемемиз бойынша ерлер менен ҳаяллардың ажырасыўы көп болған болса, быйыл үйлениў ажырасыўдан анағурлым артық болды. Демек, мәкемемиздиң хызметкерлери арасында татыў семьялар көбеймекте...

Бирден жыйналыстың арасынап сынсыған сес шықты. Ҳәмме көз жасы көл болған баслықтың секретарь қызына жалт қарасты. Секретарь қыз солығын басып:

—Сениң жаңағы айтқан сөзлериң ырас болса, баслығымыздың бурынғы шоферы менн неге алдап таслап кетеди? Мен буны өз ўақтында ҳаял-қызлар советиниң агзасы иретинде өзиңе мәлимлеген едим. Сен ҳеш шара қоллана алмадың.

—Яқшы, Галочка, ол ақмақ пенен өзим сөйлесип қояман,—деди баслық,—қәзир Таұмырат сөзин даўам етсин.

—«Көзди ашып —жумғанша» деген дийўалы газетамыз айына бир мәртебе шығып, өндирислик планымызды орындауға кесент берип киятырған базы биреўлерди аш бүйирден түйремакте. Мысалы ушын, ке-

Йинги санында шыққан «Уйықтап қалма» деген бас мақалада қараұыл ғарры Бекберген атаны қатырып қойып критикаладық. Ал, қәдимги уборшшщамыз Гүлим апаны, болса, баслықтың столында отырғызып шимишке шаққандағы сүўретин салдық.

Жыйналысқа топа-торыстан келип қалып, есик бетте отырған Гүлим кемпир шаў ете қалды:

—Өйпей, маңлайым, менің сүўретимди салып, гүллі гүнага батырып қәйтеди? Шимишкиси неси? Хәзир шимишки түўе, жумсақ панды шайға басып жеп жүрмен. Сен нағыз сүўретши болсаң, ана ырастан шимишке шағып отыратуғын баслықтың есигиниң алдында қуўыршақтай қыздың сүўретин неге салмайсаң? Столдың астынан хәр күни шимишкениң қабығын етек-леп алып таслайман. Аўзымда бир тисим жоқ, мен қәйттип шимишке шағаман? Күшнн бизлер қусаған пақыр-пұқарага ғана жетели екен дә...

Таўмурат пәрўайыланып, сөзимди таўыстым—дегендей столға отырды.

—Және кимде қандай пикир бар?

—Менде,—деп орнынан тұрды, бас инженер,—Хабарыңыз бар, кеше участкаларға әжже (алебастр) әкелинди. Сол алебастр ушын машин жиберер алдынан Таўмыратты шақырып алып, «хаўа райын» сорадым. Ол «қуяш жарқырап түр» деди. Мен алебастрды ашық майданға төктирдим. Ал, бүгин түнн менен жаўын нөсерлеп қуйды. Азанда қарасам алебастрымыз шақырлап қатып атыр. Енди буган ким жуўапкер? Әлбетте, Таўмырат Жаўмуратович! Өйткени, ол жаўын болатуғынын радиодан еситин турып, билқастан алебастрды ашық майданға төктирди. Мен Таўмыратқа шара қолланыўын талап етемен.

Ортаға бригадир шықты:

—Бизин бригадаға жақында жаңадан бир бала келген еди. Мине, еки ай болды, ол, ушты күйди жоқ, жумысқа келмей қойды. Кеше хәпте базарда көрсем:

«Гербиш өриў қәўипли екен, мен ислемеймен» дейди. Ол, яғный жас кадр, не ушын өндиристи таслап кетти? Буның себеби бар. Оны Таўмурат жумысқа кирерде, «сақ бол қәпелімде төбеден қулаған гербиш, басыңа түспесин, абайла, я аяғың зәмбердің астында қалып қоймасын»—деп қорқытқан қусайды. Бийшараның жан-ийманын алған соң, ол қалай ислесин? Мениң бригадамның планы орыламай атырғанына тиккелей айыпкер Таўмураттан басқа адам емес. Қашан көрсең «ал бир нәрсе болып қалмаса екен?» деп жүргени.

Жыйналыс узақ даўам етип, әдеттегидей тамам болды. Әдеттегидей дегенимиз Таўмуратқа ең соңғы ескертиў беріў менен жыйналыс қарары шықты. Таўмурат жыйналыстан соң жалғыз өзи залда отырып, ойланып қалды. Усы пенинши ескертиў еди? Та—а—қ отыз—тоғызыншы шығар-аў шамасы! Үш адамның басы қосылған жыйналыстан Таўмурат қурн алақан қалып атырған жоқ. Қапылғанда бир аўыз сөгис алып қайтады. Ол сөгиске де, қарғысқа да әбден үйренди. Көрине де келтирип отырмайды. Әзелден көп сөйлемейтуғын пейли басында гүзе сынса да, иллә деп аўзын ашпайды. Бирақ, бүгинги жыйналыс шымбайыша аўырланбаса, жаман атқа мен қаламан, план орынланса, қалғанына жалғыз өзи айыпланып отыр.

Бул қалай?—деп ойлады ол ишинен. План орынланбаса, жаман атқа мен қаламан, план орынланса, абырайдың бәрин баслық алады. Я план деген нәрсениң қолым менен шөмишин сапырып отырғаным жоқ. Маған не, соншама азап-ақыретке қалып? Ол көз әйнегін орамалы менен сыпырды хәм бирден:

—Яқ, мен енди артықша шыдай алмайман. Дәрхал арзамды жазып, жумыстан шығып кетемен,—деди даўысын шығарып.

Ол бир бет ақ қағазға шыжбайлап жазды да «баслық» деп жазылған есикке сүңгиди. Дым үндеместен

арзаны оның столына қойып, зиңирейіп турып қалды. Баслық Таўмыраттың қағазын дыққат пенен оқып, мырс, етип мыйығынан күлди де орнынан өрре турып, столын жудырығы менен урып қалды:

—Ақмақ, еркек геширдей ақмақ! Қудай дүньядағы барлық ақмақшылықты бир қосыуыслап алып, сени жаратқан,—деди ғәзеп пенен.

—Жасы үлкен,—деп қамсықты. Таўмырат. —Мен сизди паналап, усы мәкемеге келе қойып едим. Енди не бәле болса да, хәммеңиз айланып келип маған тийнсе бересиз. Жыйналыс қалдырмай жаманлайсыз, сөгис бересиз.

—Әне, қошшым ақмақлығың. Ең жақын адамыма «тентек» деп бақырсам, баўырыма тартып ақыл берсем, басқаларға абай етиў ушын «ешек» деп шақырсам, енди сениң не әрманың бар? Мен сени өзимнің туўысқан инимнен артық санап жүриппен-аў!...—деп баслықтың да кеўили бузылды. Ол орамалы менен көзлерин сыпырып мурнын тартты.

—Яқ иним, мен сени жумыстан босата алмайман. Берман жақынырақ кел, саған ишки сырымды айтайын. Мен бар ғой, қошшым, сендей ўақтымда күшигимде таланып, сиркем суў көтермейтуғын болып қалғанман. Биреўдің азар бериўине сирә шыдамайман. Сен еле жассаң. Жасы үлкеннің кейисин еситпей, адам болмайсаң. Мына қурылыс дегенди саған қарағанда зәрре жақсырақ түсинемен. Әлбетте, кемшиликсиз жумыс болмайды. Бирақ иним, ашығын айтқанда, мен сенсиз бул жерде кес геллемди ислей алмайман. Түсиндің бе, ислей алмайман.

—Ҳаў,—деп ҳайран қалды Таўмырат өз құлағына исениңкиремей.

—Солай, иним. Сен кетсең мен кимге арқа сүйеймен. Қурылыстың бәрқулла бир жағы бығып жатады. Оған әлле ким жуўап бериўи керек. Мениң үстимнен биреўлер жоқарыға шағым етеди. Оған да жуўап бе-

риў керек. Ал, жыйналыс өткермесен, және болмайды. Әлбетте, жыйналыста қойылатуғын мәселени де ойлап табыў керек. Жаўын жаўып, қурылыс материаллары бүлинип қалады. Және жуўапкершилик.

—Дурыс, сен тек техника қәўипсизлигине ғана жуўапкерлисен. Бирақ иним, саған барлық жәмшиетлик жумысларды бийкарға тапсырып қойғаным жоқ. Жумыс басты болып шынықсын, писсин деймен. Ал, сонда мәкемемиздеги кемшиликлер ушып кимге урысайын? Саған жол силтеп, сени сөгип турмасам, ағалық ұазыйпамның қайда қалғаны?

Баслықтың сөзлери Таўмыратты елжиретип жиберди. Ол арзасын қайтып алды да, мыжырықлап таслады.

—Жасы үлкен, онда мен ислеі берейин бе?—деди сұлдан қашықласып.

—Әлбетте, қошшым ислеісен. Бирақ, сен сөгиске ескертиўге, улыўма алғанда гәпке сирә итибар берме. Мениң айтқанларым сениң мына қулағыңнан кирип, ана қулағыңнан шығып кетсин. Яқшы ма?...Айтпақшы ертең саат үште жыйналыс, сениң мәселенди қарапмыз.

—Болады аға, болады. Мен қайылмап,—деди Таўмырат хәм ол шығып кетти.

БОТИНҚА

Отырыспаға шақырылған адамлар түүел келди. Аўқат жеди, басқыласты, тос айтысты. Кишигиримлеў мерекениң ийеси Қабыл Салиевичтиң қызарған жүзинен, бар хұждапы менен ғарқылдауынан жеўлиниң толғаны сезилип тур. Искеклериниң түйеден түймесине шөкем қатнасып отырған соң, оның не әрманы болсын?! Хәтте, бәрқулла кешигиңкиреп жүретугын баслығы Әмет Әлиевтиң әйне ўақтында келиўи Кабыл Салиевичти шектен тыс шадландырып жиберген еди.

Қонақлар өзи қайттыға тойып, биримлеп тарқаса баслады. Олардың қайта-қайта кекириўлерине қарағанда қонақ жайда ишмлик хәм аўқат мол болды деп есаплаўға болатуғын еди. Әмет Әлиевичти шығарып салыўға пүткил отырыспақ жәмәәти орнынан турып, дәлизге ығысты. Биреў плашын кийгизди.

Далада бәхәрдиң силпилемей жамғыры жауып тур еди. Әмет Әлиевич хошласарда Қабыл Салиевичти баўырына басып, қуштарлана сүйди де, басқаларға қол ушын ғана берип машинаға отырды.

Әмет Әлиевич отырыспақтың барлық қызығын өзи менен бирге алып кеткендей, кейин қалған адамлар жазылысып отырыса алмай, үйли-үйине дағысты.

Қабыл Салиевич дәстурханды таң атқан соң жыйнарсаң деп Хәрнегүл жеңгейди ишки өжиреге баслап кирди де:

—Қәне мениң дәптеримди ал!—деп буйырды. Жеңгей қалың қоңыр дәптерди әкелди. Қабыл Сәлиевич көз әйнегін тағып, сыртына «Мениң қыймас досларым» деп жазылған бетти муқиятлап оқыуға киристи. Ол ишинен оқый алмайтуғын еди.

— Так.. биринши Әмет Әлиевич келди, бас бухгалтер Сабыр Каримович, планластырыу бөлимининң баслығы, бас инженер еки бастан келди. Қулласы мәкемемиздин жер басып жүрген адамының барлығы қатнасыпты....Қау, мыналар қайда жүр? Кеңсениң қарауылы Сағый ғаррыны көрдин бе, апасы?—деп сорады ол жеңгейден.

Жеңгей еснесп, басын шайқады.

—Барысып, келисип отырған қоңсы болып турып, келмей қалғаны ма, заңғардың? «Арық малды асырасаң аұзы-мурныңды май етер, арық адамды асырасаң, аұзы-мурныңды қан етер» деген дурыс екен-ау. Оны өзим ортаға түсип, жумысқа алдырып едим. Бүгинлигинде тойынған сыяқлы...

Қабыл Сәлиевич ашыуын қәлеминен алды. Ол дәптердин «Мениң қыймас досларым» деген бетиндеги Сағый ғаррының атын аямай сызып таслады.

Усы ашыуы оның күни мененги шағал-мәслигининң шылпәршесини шығарып отырған жеринде бир қапталлап уйықлатып таслады...

Азанда оянып далаға шығайын десе, өзининң үйде кийетуғын галошы табылмады. Әри қарады, берн қарады, жеңгейден сорады, ушты-күйди жоқ. Галоштын орнына сарғыш сур иренли ботинка турыпты.

Буны ким қалдырып кеткен екен? Дәрхал Қабыл Сәлиевичтинң есине Әмет Әлиевич түсти. Буннан бир хәпте бурын кеңсеге кийип келген ботинкасы ғой мынау.

Қабыл Сәлиевич бети-қолын шала-пула жууында да ботинканы газетаға орап, жолға түсти.

Әмет Әлиевичтің есигі ярым саатларда зорға ашылды.

—Кеше бар ғой, бизлер тарқасқанда, жауын жауған екен-ау. Үйдің есигін қағып тұрсам, аяғыма муздай тийебереди, қарасам жалаң аяқ жүріппен. Жеңгей шықты.

—Ассалаұма әлейкум, жеңге!—деді Қабыл Салиевич қирәт пенен сөйлеп.

—Не жумыс пенен келдің?—деп жеңгей керилип еснеди.

—Мына бір арзымаған нәрсе, мына Әмет Әлиевичтің шарапатлы қәдемі тийген бизің үйде ботинкасы аумасып кетипти. Соны әкеліп едім.

—Не дейди?

—Мына бір ботинка,—деді Қабыл Салиевич жеңгейдің пәтинен қорқып.

—Ұм.. бизің қара басқыр сизің үйде ме еді?—деді жеңгей қәхәри жүзінне атлығып.

—Я-яқ, а-ауа,—деп Қабыл Салиевич тутлығы.

—Сен ақмақ, Әмет Әлиевичти ким деп ойлайсан? Ол не бір көрінген жерде кийимін таслап кете беруіңн бала ма? Сизлерге ойыншыққа айланып баратыр екен ғой, баслық деген. Жоғал, көзіме көрінбе?—деп жеңгей жекиринип жиберди.

Қабыл Салиевичтің хұрейін ушқанлықтан үйіне сүйретиле қайтты. «Енді барлығы тамам, жумыстан қууылдым» деп ойлады ол,—жеңгейдің минези әзелден мәлим, Әмет Әлиевичтің екі аяғын бір етикке тығып жибереди.

Ол азанғы чайын немқурайдылау ішти де, жумысқа келди.

Бахтыңа қара, Әмет Әлиевич хеш жерде хеш нәрсе болмағандай мыйық тартып, қарсы алып тұр. Дәл кеклесіп те қояды.

—Уай, уай, Қабыл Салиевич, кеше жүдә басты гүўлетіпсең. Өзің қалай, мийің дүзелди ме?

—Шүкир, жазылып киятыр.

Уах-ха-ха!

Екеуи қосыла күлисти.

—Бирақ, сизиң үйден аяғыма бир нәрсе илдирип шыққандай болып едим, ол да жоқ. Кейин шоферымның ботинкасын сорап кийип, үйге кирдим. Жеңген бала түк сезген жоқ.

Қабыл Салиевич қызарып кетти, соң:

—Азанда мен ботинканы қағазға орап үйиңизге апарып едим. Жеңпей ұш сезбеген екен дә, мен сиздирип қойдым.

—Әй, зыяны жоқ,—деди Әмет Әлиевич,—бирақ Қабыл Салиевич, ендиги рет мениң ботинкам түүе, өзим бир жерде қалып қойсам да, жеңгеңе апарма? Яқшы ма?! Апарсаң да, көрсетпей апар! Түсиндиң бе?

Қабыл Салиевич басын ийзеп, сууық демин алды да қойды.

ӘЗӘЗҮЛ

Сыпада чай ишип отыр едим, тарғыл пышығым шарбақтың дийўалының аржағынан ылақтырылып, пәлпәл-лел алдыма түсті. Мяў! Жәниўарды аяғанымнан арқасынан сыйпаладым. Дийўалдан Әйтеннің геллеси сығалады. Ол мениң жан қоңсым. Бирақ, усы сапар жүзінен ғәзеп жаўып тур екен.

—Қоңсы,—деди ол даўсы дирилдеп,—сениң суўмақай пышығың бизиң холодильниктеги гөшти жел кетипти.

—Қалай,—деди ол даўысы дирилдеп,—сениң суўмақай пышығың бизиң холодильниктеги гөшти жепти.

—Қалай? Қалайынша ол холодильникти ашты екен? —дедим ҳайран болып.

—Олла-билла, өз көзим менен көрдим. Әстен холодильникти қақпағының тутқышынан тартып ашты да, тарелкадағы қам гөшти асап-асап жеп, мен жетип барған ўақтымда, ернин жалап зып берди. Жынаят кодексиниң аты менен ант етемен, пышығың тек ғана уры емес, ал басқыншы! Себеби, көз-көреки урлық,—басқыншылыққа жатады. Түсиндиң бе? Егер пышығынның орнында өзиң болғанда кеминде бес жылға сотлатар едим.

—Әстаўпырла-әстаўпырла,—деўге ғана тилим гүрмелди. Кеширим сораўыма үлгермей-ақ Әйтен дийўалдан басын тартып алды. Оның бир ўақытлары прокурордың машынын айдағанын билетуғын едим.

Ол бир заматтан соң есиктен кирип келди. Орнымнан өрре турып, қолынан алдым.

—Қоңсы,—деди ол ашыуы тарқамай,—пышығынды қатаң жазалауды талап етемен.

—Қалайынша жазалаймыз?

—Ийтке тасла!

—Яқшы,—дедим илажсыз оның айтқанына көніп. Сөздің бағдарын бұрыуы үшін, бала-шағасының аманлығын сорадым.

—Шатақ, достым шатақ,—деп ол сыпаға жайла-сып, сөзін дауам етти,—мен енді хаялым менен кели-сип отырмайман (Хаялынан ажырасыпты деп есик-кен едим). Бетін даланың самалынан басқа жан сүймеген жабанның қызын аламан. Билесең бе, жа-банның қызлары зор болады.

—Анау хаялыңда жабаннан емеспе еди?

—Жабаннан ғой, бірақ қалаға үйренісип кеткен.

—Закон жас қызды алдырмайды ғой.

—Пай, сен де бир. Прокурордың машынын бес жыл бийкарға айдадық па. Билеміз дә, заңныңды оқы-ғанбыз.

Мен Әйтенге иймандай исемен. Ол жети өлшеп бир кесетуғын, турмыстың ашшысын түкирип таслап, душшысын жуғып жүрген кең көкирек азамат ғол. Еки сөзинің биринде «закон», «кодекс», «жынаят», «кассация», «апелляция» қусаған сөзлерди келти-реді.

..Өз-өзімнен йшып. ыңылдап киятыр едим. Әйтен дусласты. Аманлық есенликтен соң, ол құлағыма:

—Саған бир сыр айтайын ба?—деп сыбырлады.

—Айта ғой.

—Хаялың туу ана мектепте муғаллим бе?—деди ол дауысын еледе пәсейтип.

—Ауа, не қылыпты?

—Хм, демек муғаллим? Так, муғаллим,—деди ол

әлленәрсени умытқандай.—Сен билесең бе, оныншы класста қандай жигитлердің оқытуғынын?

—Ал.

—Хәр қайсысы бир хожалықты меңгеретуғын, дырдай жигитлер оқыйды. Қәне, сен хаялыңның солардың биреуи менен ымжымы жоқ деп судта кепиллик бере аласаңба?

Алла-жалла,—дедим төбе шашым тик турып.

—Демек, кепиллик бере алмайсаң,—деді Әйтен сөзин тәкирарлап,—хаялыңды дүньяда тек Джульетта менен салыстырғың келеди. Ох, ақ көкирек бийшара! Хаяллардың қандай сум болатуғынын билмейсең еле. Билгениңде бүйтип қоймас едің.

—Қәйтип?

—Законда бузақылық хәққында қаншадан-қанша статьялар бар. Биреуи болмаса биреуине илдирип жиберер едің.

—Дәлийил жоқ ғой?

—Дәлийил сол, сен бир ақыллы геллең менен теренирек ойланып көр. Үйинде хаялың екеуің күнине неше сааттай бирге боласыз?

—Онлаған сааттай.

—Ал бир суткада жигирма төрт саат бар екенін билесең ғой.

Өз-өзимнен хаялыма шубхалана басладым. Әуелден неге усыны ойлап көрмедің? Ырасында да күнине он сааттай бирге болсақ, қалған уақытта хаялым қаяқта болады?

Әйтен жол-жөнекей сөзин дауам етті.

—Сизлердің қосылғаныңызға неше жыл болды?

—Үш жылдай,—дедим ойларым он бөлек болып.

—Үш жыл!—деп шоршып түсти Әйтен,—сениң хаялың бизің бурынғы шабаздай қалаға үйренісип кеткен екен.

—Хәу!

—Не хәуы бар? Кеше ғана хаялыңның мурты тап

берип киятырған бир жигит пенен қолтықласып жүргенин көрдим. Ара-тура бир-бирине сүйкенисип қояды.

—Олла—де!

—Олла-билла! Инанбасаң қатышыңнан сора.

Менің тула бойым шимиркенип кетти. Үйге келесала хаялымды асып атырған қазаны менен қоса бир тептим.

—Айт, қәне, өләдзина! Кеше мектептен қандай жигит пенен қолтықласып қайттың?! —дедим буұлығып.

—Әширбайдың баласы менен,—деп гүцкилдеди хаялым.

—Ким Әширбай?

—Ана, арғы көшедеги домкомше? Соның жетинші класста оқытуғын баласы жолда батпаққа тайып жығылыпты. Үйіне дейін сүйеп апардым. «Миңгирлеп сөйлеген қатын оңбайды,—дейтуғын еди, Әйтен, қара мынаның миңгирлеуіні. Менің тезирек ажырасқым келди.

Деген менен жүрек құрғыр жаман екен. Туңғыш мухаббат, тағы басқалар...Әйтеннен кеңес сорадым.

—Ап-аңсат,—деди ол өз қолы менен бизлер... ажыратып қоятуғындай, —бир нәрсени сылтаулап хаялың менен кейіс. Бірақ сен күш жұмсап жүрме. Қай жерде де қатышың сөзін сөйлейди. Ешейінде өзің судланып кетерсең. Тек аз ғана кейіссең болма, қалғанын өзін келістиремен.

Мен кеше жақын жүз граммды ишип алып, өтирикке, мәс болып үйге келдим. Хаялым аұқат писиріп атыр екен. Қәне, енді урысыўға бәне табылса. Ыссы сорпа әкелінди. Дузы өткірлеу ме, қалай-қалай? Әне, сылтау.

—Қатын!—деп бақырдым оған,—онша дуз салып, менде алалмай жүргне өшиң бар ма еди?!

—Қойшы қаяқтағышы айтпай. Дузы бабында гой,—деди хаялым сорпадан уртлап көріп. Мен сөз таба алмай қалдым. Бир уақытлары телевизордың экраны быжылдап кетти.

—Қатын, мынау не қылғаның?

—Неуе?

—Көзиң соқырма, қара телевизорға! Мен жоқта бузыпсаң ғой.

—Телевизорыңның тандыры шыққай. Қасына жақындасам кешке,—деді хаялым ашыұланыңқырап. Маған да кереги сол еди.

—Не дедің, қайтарып айт! Телевизордың қарғысқа ушырағандай не жазығы бар?!—деп жамбаслап атырған көпшигимдн ылақтырдым. Ол үндеместен далаға шығып кетти...

Ертеңие Әйтенге жолықтым. Екеуиміз судқа төмендеги мазмунда арза жазып бардық. «Хаялым—бийопа. Мен жумыста жүргенімде үйге әллекимлерди ертип келип, ойын-зауық құрған, сәйтип телевизорды бузған. Хәзир телевизорым Нөкистен быжырлап көрсетеди. Буннан басқа да оның қастыяплығы көп. Мысалы: маған ауқатқа дузды көп салып береді. Сондағы мақсети: мени тезирек қартайтып, жасырақ жигитлерге қол салыу деп ойлайман. Жазғанларымның дурыслығына жан қонсым,—тири гүға. Әйтен Тайлақов кешиллик береді». Әйтениң судтағы таныстарының жәрдемінде хаялымнан ап-аңсат ажырастым. Жүрегим айралық дәртинен шылпәрше болды.

—Хеш гәп,—деп жубатты Әйтен,—жүзин жабашың самалынан басқа жан сүймеген арыу табасаң еле.

Оның сөзлерине кеулим сәл-пәл жибискендей болды.

...Арадан көп жыллар өтті.

Кешеги екшемби хәпте базарда Әйтенди сыртынан көрнп қалдым. Қолында қундақ, қолтығында бизнң бұрынғы хаял. Әйтен ара-тура қундаққа мойнын созып, «айнанаһын-айнанаһын» деп баратыр.

Екеуиде мени бул өмирде көрмегендей қапталымнан бурылып кетти.

ОРЫНЛЫ ӨТИНИШЛЕРИМ

Ассалаўма әлейкум, уллы мәртебелі Өмирбек аға! Сизге узыннан узақ хатымды жазғанымның мәнісін кеўілшек иһиниң жүрегі силкиһип кеткенликтеһ деп билгейсиз. Мен аға барғой... ана... қатыһ алмақшыман, дурысырағы хожалық, құрмақшыман... «Опың неһин маған айтып отырыпсан»,—деўиңиз мүмкин. Шертектей шөгирмеге зорға сыйып турған басыңыз бенен-ақ ойлап көриң, арзы-қалымды сизден басқа ким тыңлайды?

Сизиң тәрийиңиз дүһьяның төрт тәрәһине теңдей мәлим. Қатар-қурбыларың, жора-жолдасларың, қала берсе мәзи «салаўмәлейкумлерин» жүдә көп. Сиз оларды бир-биринен ажырата алмай, ғабырыстырып жүрсенизде, олар сизди жақсы таныйды. Өзиңиз билесизғой. қәтересиз базардан бир атым насыбайда ала алмайсыз. Сонлықтанда, сизиң мийрим-шәпәәтиңиз тийерме деп, тиккелей хат жазып отырман. Бул хатымды өзиңиздиң атыңызға жазылған арза деп түсинсеңиз де шеп болмас еди.

Усы арзам арқалы сизиң көленкеңизде биреўге өкпе-һийнеһиз жоқлығын мәлим етпекшиһмен. Мениң арзам тәриһинде жазылған бул хатымның кубла шетине «орынлаў керек» деп шарапатлы қолыңызды қойып берсеңиз, Сизди төбеһизге көтеріў бизге қарыз ҳәм парыз.

Өмирбек аға, еһди өзимди таныстырып өтейһн.

Қудайдың қутлы күни парктің ортасында қолына гүл ұслап, қоңырау балақ шалбар кийіп, арман-берман жүрген жигит дуұшакерлесетуғын шығар, сол мен боламан. Мен бір қыз бенен ушырасыуға күнде үделесемен, ол келмейди. Себебин жеңгелеринен сорастырып көрсем, парк сырдандай майдан ғой, қула дүзде қыз бенен ушырасыуға болама? Биреу-миреудің көзи түспейтуғын панарақ жерге шақырсаңшы,— дейди олар...

... Мениң айтажағым бул емес еди. Гәпти бурмастан, бастан баслайын. Әке-шешем айнанайын деп еле әлпешлеген менен жигитің әнейи жасқа шыққан жоқ. Сизге өтирик, маған шын, ҳәзир жигирма бес-тиң белесин басып турыппан.

Жаслайымда журт қатарлы оқыдым. Оқығанда да билимнің түп-түбирине жетейин деп, биринши класста үш жыл, екиншиде еки жыл, үшіншиде бир жыл отырдым. Соң мектепти питкергенде, апам: —Ильмпаз бол,—деди, ағам:—врач боль—деди, Антон Павлович Чехов болса илимде де медицинада да бурмалауға болады, ал әдебиятта алдауға, бурмалауға болмайды,—деди.

Басымды қасып ойланып қарасам, жасың он сегізге толған соң ата-анаң бурынғыдай қалтана ақша тыққышламайды екен. Пул бермейтуғын адамлардың айтқанына қулақ салып не қылайын? Менде алыс-бериси жоқ Антон Павлович Чеховтың силтеуін жөн көріп, жазыушылыққа кеттим. Бирақ, барған жылы институтқа кирмедим. Мектепте он үш жыл оқып, оғыры шаршаппан. Оның үстине жазыушылыққа оқып атырғанлар қандай болатуғынлығын көріп, қуры қарап жүрдим...

... Мүмкин көп сөз бенен сизиң үлкен мәселелерди шешетуғын, бәрхама бәнт басыңызды айландырып жиберген шығарман, қысқа кешприм сораيمان. Уси арзам арқалы Сизге бәләхәт жасына жеткенлигимди

билдирген едим. Қатарларымның бәрі қатып алып атыр. Мениңде журттан кейін қалғым келмейди. Соның үшін Сизден мениң арзымас өтінішлеріме қулақ қойып, қәтереңіз бенен мынадай тилеклерімди орындайыңызды сорайман:

1. Жергиликли комитеттен маған үш қарар шығартып берсеңіз жақсы болар еді:

а) Мени қәлейтуғын қыз ислеп атырған жерге-үйленіу мағсими жеткенлиги тууралы қатнас қағаз жиберіу қаққында.

б) Нөкистиң дәл ортасындағы тоғыз қабат жайдың үшінши этажының айнасы күн шығысқа қараған жағынан төрт өжирели квартира беріу қаққында.

в) Балалар бақшасынан төрт орын беріу жөнннде.

2. Қалалық атқарыу комитеттен мени төрт өжирели жайға гезек күтип турғанлардың алдына түсірип жиберіуін талап етсеңіз.

3. Қалалық билімлендириу бөліми Сиз айтсаңыз бизге балалар бақшасынан төрт орын беріу қаққындағы тилегімди қайтармас деп ойлайман.

Өмирбек аға! Сиз: «бул жалғыз баслы жүөернемекке төрт өжирели жай менен бақшадан сонша орынның не кереги бар?»—деп ойлауыңыз мүмкин. Қазір асықпасаңыз, буның мәнісін түсіндирип беремен.

Егер, жергиликли комитеттиң жини келмей жоқарыдағыдай қарар шығарып берсе, егер мен қәлген қызды жұмыс орны уақтынан бурынырақ жиберип турса, егер ол паркке және бир мәрте келсе, онда мениң үйленіуім сөзсіз.

Үйленген соң мәлим, адам екеу болып жасайды. Еки адамға өлемата баспананың гәжети жоқ. Жора-жолдаслардың қууыс-қолтығында еппеп, кирейге оңысууға болады. Ал, екеу болып жасаған, соң, өзін қәлемесеңде тез арада үшеу боласаң, соң төртеу... Әне сонда саған қаны қатып турған тууысқаныңиң үйі тарлық қылады...

Демек, Өмирбек аға, енди менің төрт өжирели квартира сорап отырғнаымның мәнісін түсінген шығарсыз. Қалалық атқарыу комитеті маған Нөкістің дәл ортасындағы тоғыз қатлы жайды үшінші этажында айнасы күн шығысқа қараған жағынан төрт өжирели квартира бермен дегенше, әуели құдай, қала берсе, денсаулық болса, төрт өжирени толтырғандай бала-шағалы боларман ба деген үмитім бар...

Өмирбек аға! Бақшадан усы бастан орын алыу ҳақында өтіннш етнұимде усындай жақсы нийетлерден тууылып отыр. Бизге әуели төрт орын ажыратыла берсин, егер бақша толмай баратырса биз айыплымыз...

...Сизден және бир мәрте өтіннп сораптуғыным, егерде мени халық қатарына қосқыңыз келсе, жоқарыда баян еткен тилеклеримди жерде қалдырмасыңыз екен...

ТУҰЫЛҒАН КҮНИМ

Анам мени туғанда календарға қарамапты-ау. Болмаса, 13-декабрьде тууылар ма едим. Әттегеней-ай?!

Хәр жылы усы аўхал. Журт әп-әнедей тууылған күнин белгилейди. Мен тууылған күнимди белгилей қояйын десем, адамлар сылқ-сылқ етип күледі ол неси екен?

— Хаў, қосшым-аў, мәкемениң ым-жымына түснетуғын баласаң ғой. Саған не болды, мынаў жылдың ақыры. Планды да орышлауымыз дәркар—дейди баслығымыз Таймасов, тууылған күниме мирәт етсем.

Баслықтың нийетин нийегиниң қыймылдағанынан билемен. Ол жүдә парасатлы, еки сөйлемейтуғын, хошаметти көтермейтуғын кең пейил адам. Керек жеринде бақырады. Кейийди. Оның сөгислери бизге майдай жағады. Ал, күлип жыллы шырай менен сөйлесе ғойса, күниңниң питкени. Күлип турып аяғышпан шалады. Сонда да Таймасовты тууылған күнимди белгилеўге және үйге шақырдым. Сонда ол:

—Әй, сени бир қораз жигит,—деп, санап жүрсем... Тап суўманлаған сүмелек екенсең ғой, тууылған күн-тууылған күн дей бересен, не оншама. сен тууылмағанда бир суў мұрын кем болады дейсеңбе? Мине, мен мына қарарға қол қойдым. Тыңла!

—«Декабрь айында кәрханамыз хызметкерлери ту-

ұылған күн. юбилей белгилемесин. Той мерекеге бармасын. Хешким үйленбесинде, турмысқа да шықпасын. Бир адам да аұырмасын, өлмесин.» Түсиндин бе енди? Бундай мәресимлер бир ай мүддетке кейинге қалдырылады. Тамам, ұэссалам,—деп жекиринип жиберди.

Мениң үскиним қуыылып, сыртқа шықтым. Таймасовтың ырастан ашыұланғанын я сыпайы күйингенин биле алмай, сарсаң кесек болдым.

Ол бақырып жиберсе, әлбетте кейини қайырлы болады. Ал, күлип сөйлегенинен қудай сақлағай.

Мәкемемиз планын орынлаўға шамаласып тур. Таймасов декрет отпускасын алатуғын ҳаялларды бирим-бирим шақырып алып, муқыят сөйлесип жұмыстан босатпады. Қараұыл ғарры менен де бетпе-бет ушырасып, пенсияға шығармады. Жылдың аяғы, план орынланыўы керек. Секретарь қыз да турмысқа шығайын деп атырған жеринен тоқтатылды. Жаңа жылға бес күн қалғанда бир келиншек жас босанып қалып, қарарды бузғаны ушын ақырет еситти. Ақыр соңы, орнына кийеуи келип кабинетлерди сышырып тазалап жүрди. Таймасовтың буйрығы менен ҳешким концертке, я киноға бармады.

Мениң кеўлим еле азан-қазан. Оның баяғы бақырысы ырастан ба, я ҳэзил ме? Билмеймен. Ертең Жаңа жыл! Мен азан менен гүл букетин сатып алдым. Жол-жөнекей Универмагтан одеколон сатып алып, гүлдерге сеуип және бир қанша майда-шүйде саўғалар менен баслықтың кабинетине кирдим.

— Ассалаўма әлейкум аға! Сизди тақалып келип қалған жаңа жыл байрамы менен шын жүректен қутлықлайман. Бала-шағаларыңызға аманлық... дей бергеним, сөзим аўзымда қалды.

— Сен ақмақ, сен ақмақ! Бәрин билип турып ислейсен. Мени масқаралаў ушын күни-түни бир атым насыбайдай ақылынды сарыплайсаң. Оңбаған: ақмақ,

бәрин билқастан ислейсен...—деп Таймасов үстиме дө-
нип, дүрлеп келип қалды. Қорыққанымнан қолымдағы
саўғалар сатыр-сутыр полға шашылды.

— Ертең қайсы күн!—деди ол мушын ийегиме та-
қап.

— Бирр, бирринши я, я... январь —дедим тутлығың-
қырап.

— Ол не?!

—Ж... ж.. жаңа жыл...

— Мә саған! Айттым ғой, бәрин билқастан ислей-
сең—деп. Дәлизде илинген дағазаны көрмей. Әй, со-
қыр! Ол мени жерден алып, жерге салды. Соң шамалы
жуўасып:

—«Ендигиден былай есиңде болсын. биринши январь
Жаңа жылдың басланатуғын күни емес, ал мениң
туўылған күним! Түсиндиң бе? Ертең саған қусаған-
ларды туўылған күниме бағышланған салтанатлы
кешеге шақыраман.

—Әжеп болады, аға.

Кейниме қарай жылысып баратырып, есикке, жақ-
ынластым да:

—Онда Жаңа жыл қашан келеди?—деп сорадым,
батылым барып.

— Жаңа жыл, азғана гидирип турады. Арнаулы
қарар менен оны күтип алыў он күнге кейинге қалды-
рылды. Жоғал, көринбе көзиме! Ертең бизиң үйде та-
йын бол!—деди ол изимнен ручкасын силтеп.

Әх неге анам мени календарьға қарап туўмады?

Баслықтың бақырғаны мәзи хәзил ғой. Ал, күлип
сөйлесе шатақ. Жаңа жыл келе ме, кете ме, маған
бәри бир. Таймасовтың туўылған күни ядыма сақла-
сам «қор» болмайман. Календарьда неге биринши
январь Таймасовтың туўылған күни деп жазылмаған?

Соған ҳайранман!

ӨГИЗДИҢ МИИИ

Ҳақыйқатлық ушын мейли жанымды алағойсын,— деп оянды, уйқысынан саўда инспекторы Назирбай.

Ол көзлерин уўқалап, турмысқа бир қарады да, бет-қолларын жуўынды. «Адам болып дүньяға шығып, еки аяқлап, алға умтылғанда ҳақыйқатлықтан басқа қандай үмитиң болады?»—деп ойланды ол азанғы шай үстинде.

Соң арзагәйлердин бир буўат шағымы тығылған семиз папкасын қолтығына тығып, қаладағы жалғыз орайлық ресторанға қарай жол алды.

Саўда инспекторы себепсиз адым атпайды. Буны өзлериңиз жақсы билесиз.

Нәзирбайдың папкасында ресторанның үстинен түскен көп шағым бар еди.

Айтпақшы, Нәзирбайдың официанкадан аўқат мәселесиндеги сөйлесиўин ұмыта жазлаған екенбиз ғой.

— Мына, «қуўырылған мий» иңизди қалай түсиниўге болады?—деди ол столға тиренип.

—Бул қәдимги өгиздин мийи. Қурамында фосфордың көплиги соншелли, түнде жүрсен басың жалтырайды,—деп официанка заказды орынлаўға киристи.

Ол дәслеп ишимликлерди әкелди. Нәзирбай дәслеп кофени ишип көрди. Қараса, ҳеш бәлеси жоқ, қәдимги Нәкистиң кофеси. Сурғылт, суйық хәм суўық. Шағым дегенди де жаза береди аў, журт—деп ойлады ол ишинен.

Буннан жақсы, я жаман кофени ҳеш жерден таба алмайсан...

Екинши гезекте Нәзирбай виноны тартты. «Түү, мына арзагөйлерди қоябер сирә. Виноға Қызкеткеннің ағын сууын қосадымыш. Мен бәсекеге тураман, тап усы виноға суў қосылмаған. Дурыс онда аз ғана лимонад пенен пивоның дәми бар. Болмаса, қәдимги Нөкистин виносы...

Нәўбет араққа жетти. Тартып жиберди. Ол түш-кириўге таярланып турды да, бирақ, арақ суўдай құлқышынан қылқ етип, өтип кетти.

—Мине, мынада бир гәп бар,—деп қойды Нәзирбай өзінше, —неге дейсиз бе? Бурынлары арақты тартып жибергенде мурнымның үстине әжим түсип, көзимнен ски тамшы жас таматуғын еди. Мынаўы не, ҳеш тәсир етпейди? Я таплайымның ети өлдимекен?

Нәзирбай араққа суў қосылғанын ишинен дәлилл-леймен дегенше, ишимликлер оған әдеўир тәсир етти.

Ол кейин әкелинген қуўырылған өгиздің мийин ски жалмап бир жутса да мазасын сезбеди.

Оның көз алдында буфетшини жынаят үстінде у-лап ҳақыйқатлықтың етегинен тартып, көтерип жи-бергени елеследи.

Нәзирбай қанша ишсе де көтеретуғын сымбатлы жигит еди. Ол сынып бузбай официантқа менен ссап-ласты да ресторан директорын шақырды.

Арадан насыбай атым ўақыт өткен жоқ, тапалтас-лаў сары Нәзирбайдың алдына жумаланып келди. «Хә, маймыл бол—ә»,—деп қойды ол ишинен тисле-гип,—мен сендейлердің талайын көргенмен мына жалпылдаўың болса, адамларды алдап жүргеннің аттан анық».

— Хош келиссиз—деди директор оның аман-түўенлик сорасыўына қарамастан.

—Отырың,—деген Нәзірбайдың қатал түсінен музейдегі мүсінлер қалтырап кетіуі мүмкін еді. Ол директорға документін көрсетті. Бийшараның төбе шашы тикке турып, бурыңғыдан бетер жалбырлай бастады.

—Иним, өзіңнің де бала-шағаң бар шығар. мени жылатып, еки хаялымның қолындағы қаршадай он төрт баланы тири жетим қалдырып шуұлатқаның менен не пайда табасаң,—деди директор жыламсырап.

Ал, Нәзірбай хақыйқатлықтың хақ жолына белин беккем бууып, шыққанлықтан көз жасларға еләмата итибар бермеді.

—Ояғы менен жұмысым жоқ. Бала-шағанды тири жетим қалдырғың келмесе, оларды хадал нан менен бақ. Хаэир акт дүземен, соң темир тордың аржағында турып, арзанды айтарсаң,—деди ол ашыуланып.

—Иним, бизден қандай гүнә өтипти?—деп директор солығын басты.

—Вино менен арағыңның заводтан шыққандағы сапасы бузылған. Мына папкамдағы шағымлар бойынша тексерип көрин, өзімнің көзім жетти. Сизлер араққа суу қосып сатады екенсиз.

Директордың хүрейін ушып турса да өзин басып алды:

— Иним, мен хаэир арақ алдырайын, егер усы арақтан бир кемис тапсаң я мен, я заводтагылар қыршып өлсин.

Нәзірбай директордың көзинше суу қосылған арақты ишип көрсетейін дегендей ләм-мим демей қалды.

Теңдей болып қуйылған рюмканы директор Нәзірбай менен қағыстырып қағып таслады.

Мине, арақ деп усыны айт. Ашшысынан туншығып, Нәзірбайдың көзлеринен жас тамшылады. Бирақ, столда арақтың ашыуын басқандай түйирли нәрсе жоқ еди.

Инспектордың инспекторлығы татып кетти.

—Өгиздің мийи!—деп бақырды ол директорға,— ең болмаса, бир пыз алдырсаң болады. ғой.

Директор уялғанынан жерге кирип кетейин деди хәм хәп заматта столдың үстин гүл-гүл жайпатты.

Бирақ, Нәзирбайдың кеулин алыу-әлле қандай жабайы пилге жақсылық етип, оннан поса күтиу менен барабар еди.

—Жолдас директор әуелги әкелинген араққа суу қосылғаны факт, ал соңғысы ҳадал екен. Мына папкамда сизлердің үстинизден түскен шағымлар бар. Хәзир фактлер тастыйықланды деп акт дүземен. тап усы жерде отырып. өзінде қол қоясаң,—деди ол директордың жаның келиге қамап.

—Болады, иним, болады. Хәзир мен буфетшиден бәрин анықлап келейин—деп директор мардыйған пишини менен кетип қалды...

Нәзирбай мектепте оқығанда әдебиаттан «үш» бахасынан жоқары етип көрмесе де, акт дүзиуге оғыры шебер еди.

Усы сапары да оның әдебий-публистикалық хәм санитариялық-саўдалық таланты өзиниң күдиретин көрсетіуи мүмкин еди. Ол ресторандағы патаслықлар официанткалардың турпайылығы, аўқатлардың сапасызлығы ҳаққында он бир бетлик акт-трактат жазды. Өзиниң талантына мәсирип, оны қайта-қайта оқыды.

«Актти тап усы туурысында газетаға бергенде ме, хәр жерине үтир-пүтирин қойып, басып жиберер еди» деп ойлады ол.

Нәзирбай илхамының желисин және бир мәрте оқыуға киристи. Муқыятлап қараса, негизги тексерий жуумағы-араққа суу қосып сатуғын мәселени умытып жазбай кетипти. Ол қайтадан ручкаға жармасып, демде актти он жети бетке жеткерди. «Егер саўданы тексерийди қояғойғанымда да анаў-мынау

редакция қол қаўсырып хызметке алар еди аў» деп қыялынан өткерди ол хәм бул пикирин биреў сезип қоймадымекен дегендей этирапқа қарады.

...Әлленемирден соң директор жанында жас муртлаш милиционер менен кирип келди де:

—Мине, мына адам,—деп Нәзирбайға бармағын шошайтты.

—Гражданин, сиз жәмийетлик тәртипти бузғаныңыз ушын мениң изиме ериң.

Нәзирбай ҳайраң қалды. Бундай ҳәдийсе оның инспекторлық, тәжирийбесинде туңғыш рет дусласып атыр. Бирақ, ол белгили беглигин буздады. Дым үндеместен қалтасынан документин алып көрсетти.

—Бундайдың талайын көргенбиз,—деди милиционер,—көп балтамтап айтыспай, алдыма түсиң!

Нәзирбайдың соншама саўлаты менен даўласып отырғысы келмеди. Директорға оқырайып бир қарады да тым-тырыс орнынан қозғалды.

Ал, директор оның изинен:

—Және, тез-тез келип турың,—деп ыржыйып қалды.

Жолда қиятырып, оның өзине-өзи ары келди. Ҳақыйқатлық ушын күйип-писип—жүргенинде, бирден аяқтың астына басылыўы қандай өкинишли?

—Жолдас милиционер,—деди ол муртлашқа иргийўханаға жақынласа берип,—мени босатып жибере қойың, жақсы сөз бенен. Әнеи мәкемениң адамы емеспиз. Бизде өзиңиздей пәклик ушын өзегимиз өртешип жүрген азаматпыз. Оның үстине жети баламның көз жа сы барды.

Егер ҳәзир босатпағаның менен ертең өзиңнің аўқалыңа маймыллар жылайды.

—Көп былшылдамай, тынышыңа жүр. Саған қусаған сасық аўыз батырлардың тап үшеўин сол ресторанды тексерип болғансоң, өз қолым менен усла-

ғанман,—деп милиционер оның пәтиұалы-пәтиұасыз гәплерине қулақ аспады.

Нәзирбай артық сөйлемеди. Тек ишинен ғана «барлығы өзимнен болды, ишпей тексеріұим керек еди. Ырас, ишкен соң бағанағы өгиздің мийинен мейлим алғанша тойып алыұым керек еди. Эттен, аш қарынға тартып» деп гүбирленди.

Ол иркиұхананың табалдырығына жеткенше құұырылған өгиздің мийин ойлаұ менен барды.

Жүлэ мазалы еди-дэ Эттен....—деп аұыр гүрсинди қойды ол, босағадап атлап атырып...

СОЙЛАҚ

Әширбайдың гүрек тисиниң оң жақтағы қоңсы тиси кем-кем еринди көтерип жиберди.

Оқыў питкерип, жұмысқа киргенинде: «Жас кадр, келшеги зор», деген гәплер оның изинен сүйир шыбындай ерип жүрер еди. Бирақ Әширбайдың нәхәнлер қатарына қосылыўына, өсиўине бир нәрсе қатты кесент берди. Буны өзе де биледи. Ол баслықтарының алдында жағымпазланса да, шақшақ атып күле алмайды. қәтте, езиўин тартқанының өзінде ерини көтерип турған сойлағы соррыйып шығады.

«Жоқ, болмайды, дәрхал алдырып таслаў керек»,— деп ойлады Әширбай хәм барлық күш-қуўатын аяғына жәмлеп, тис емлеў поликникасына тартты.

Тис аўырыўдың көплигин айт. Я журт Әширбайға жарысып жүр ме?

Ол кишкене әйнекшеге жақынласып:

— Қарындасым тисимди алдырмақшы едим,—деди ерини бүрип сөйлеп.

—Қайсы тисинизди?

—Мине, мынаў.—Әширбай аўзына суқ бармағын апарды.

—Ҳий—ҳий—ҳий, сойлақ тис пе?

Күлки Әширбайға масқаралағандай сезилди.

—Қарындасым...—деди ол ашыўланып,—қарындасым, мен сизиң менен дәлкеклесийў ушын келгеним жоқ.

—Подумасшь, дәлкек! Жүдә мениң ойнағым келип

тур,—деди бармақларының ушлары шийедей қызарып көрінген қыз қолын шыртылдатып,—тек саула-тыңды бузып тұрған сойлағыңа күлким келди.

Әширбай адамлар еситип қояр деп шала терге батты. Оннан сайын шийедей қызыл бармақ қыз үсте-меледи:

—Қәне, атыңды, әкеңнің атың, көшеңди айт. Сой-лағыңның кеселлик тарийхын баслауға туура келеди.

Әширбай тисин-тисине қойып турды да, әсте айта баслады:

— Әширбай, Өтекеев, «Қостораңғыл» көшеси, 13 инши жай.

— Мүмкин емес! — Қыз шоршып түсті.

— Жүдә мүмкин!—Әширбай қасарысты.

— 15 инши үйде Хәким Назаровлар турады ғой, солай ма?

— Тап өзи, таныйсызба?

— Неге танымайын, райпоның баслығы! Жарас деген үлкен баласы институтта оқыйды.

— Әширбай қууанып кетти. «Демек, бул қыз Хәким Назаровичтің ағайинлерінен екен,—деп ойлады ол, өзінше,—шырайы да шеплеу емес.

— Мен Хәким Назарович пенен бирге ислеймен, қоңсымыз,—деди ол ыржыйып. Лекин қыз гәпти бө-лип жиберди:

— Исенбеймен, исенбеймен, мен сизди «Қостораң-ғыл» көшесінде бул өмиримде көргеним жоқпан. қә-не, паспортыңды көрсет.

— Олла-биллә, Хәким Назарович баслығымыз бола-ды, мен есапшыман. Хәзир жанымда паспортым жоқ. Үлкен баласы Жарасты да таныйман. Жақында үйле-неди. Тойында хызмет қыламыз.

— Қызық! —деди қыз. —Ол қашан үйленежақ?

— Киятырған байрамға

— Кимге?

— Қайдан билейин.

—Демек, қонсылығың бийкар. Қәне, паспортыңды көрсет.

—Жанымда жоқ дедім ғой.

—Онда сойлағың алынбайды, сениң усы жерде жасайтуғыныңды ким биледи? Ана аұырыұларға орныңды босат.

Әширбайдың жибисип киятырған кеўли тасмийтин қатты. Қыздың гәли Әширбайдан кейин турған гезектеги аұырыұлардың қолтығына самал болды.

—Бир мылжың екен, ярым сааттан бери хәммени бәнт етип тур.

—Тиси аұырмаған ғой, аұырса билер еди, күтиұдин ғе екенин.

—Хәзиргиниң жаслары хұкимет столының үстинде сырласатуғын болды ғой.

—Хәй, қошым әбден ашық болсаң да былай тур! Мына тистин зардабынан өлейин деп турмыс.

Әширбай гезек күткенлерге жаұдай көзи менен нәзер таслап, илажсыз әйнекше алдынан жылысты да, гезекшилердиң артынан қайтадан тиркелди. Нәўбети келемен дегенше бир ноқатқа тигилип, ойланып қалды.

Хәким Назаровичти қаяқтан таныйды екен? Балдызы ма екен? Әй, жоқ-ә, балдызы болғанда сирә бир үйине келмес пе? Жақын ағайинлери болып шықса, соңынан маған да шатақ. Кейискенимизди еситсе, Хәким Назарович мениң дипломымды қолтығыма тығып «төрт тәрепиң қубла» дейтуғыны анық. Басбухгалтерлыққа тәмем де көкке ушады.

Не қылсам екен? Я жибитсем бе екен. Сөйтсем бәри саз болар еди. Кимсең—Хәким Назаровичтиң күйеу баласы Әширбайсаң!... Әне абырой, әне бахыт! Тоқта, ең алды менен киноға ыңақырып, танысып алыу керек. Танысыу ушып мына тисимди алдырыу керек. Кимниң бир сойлаққа ынтығы қурып жүр?...

Әширбайдың және нәўбети келди.

—Қарындас, берекет, табың, бир номер берип жиберинде!

— Хә, еле жүрипсең бе? Айттым-ғой саған. паспорт керек деп.

—Енди биз жұмыс адамы, үйде қалдырғанбыз.

—Мен не қылайын?

—Бир мәрте, мы-мың рахмет айтаман, тек тисти сууырып таслау. Хәким Назаровичке де бара сала миннетдаршылығымды билдирейин, бир мәрте жибере қойын да.

Қыз шамалы мыйық тартты.

—Яқшы, бирақ бир шәрт пенеп. Хәким Назаровичтиң өзине емес, үлкен баласы Жарасқа «рахмет» деп қой. Неге айтқаныңды билдирме. Мени көргенлигин тисиннен шықпасын.

— Ол «рахмет» тиң себебин сораса қайтемен?

— Айттым—ғой, дым үндеме, бурылып кете бср.

—Яқшы.

— Бар, туу ана кабинетке кир. Тууры бара бер. Врачқа өзим айтаман... Тоқта, берман кел. Айтпақшы, бир қағаз жазып берсем, бүгин Жарасқа апара аласаң ба?

—Жаным менен.

— Хәзир шыққаныңда беремен. Барабер.

Әширбай әлле немирде сойлақ тисин жулдырып врачтын кабинетиндеги айнаға қарай-қарай шықты. Шийедей қызыл бармақ қыз әйнекке шақырды.

—Алынды ма?

—Ауа.

—Қәне, аузыңды аш.

—А—а—а.

Қыз шақалақтап күлди Әширбай да қосылды. Қыз бир нәрселерди жаздыда, қағазды бүклеп, оның қолына гутқызды хәм тарс еткизип әйнекшесин жапты.

Әширбай шадлы кейипте көше бойлап киятыр. Неш-

ше жыллардан бери азап берген сойлақ тисинен құтылды. Ол құуанғанынан өзінше сөйленип те, ысқырыпта көрди. Бир түрлилелу сезилди. Хеш гәп кем-кем үйрениседи. Бирақ, хәзирше сойлақтың орны билнип тур.

«Жанағы қыздың оншама наз еткени неси? Я Хәким Назаровичти сылтаулап, меннен тәмеси бар ма екен? Тап қасақана әйнекшесиниң алдына сонша иркиуин. Сирә дә гәп зар. Ертең және барайын ба алдына? Тис ауырыуды бәнелеймиз. Отыз тисим қалды, күнине биреуден алдырғанда да бир ай сол қызға дийдарласуға болады. Яғ-ә, өйтип не маған? Алдын Хәким Назаровичтен ақ, Жарастан бул қыздың кимлигин сорайын. Кейин көремиз.

Тоқта, қалтамда оның хаты бар ғой. Жарасқа жазылған. Қызлар деген сум болады. Қас қабағыңнан—ақ төркиниңе түсинеди Мүмкин бағана өзиме айта алмай. Жарасты бәнелеп маған жазған шығар. Қызлар сум. Бетине айтпасада, хатқа шебер. Әй, сирә дә маған жазылған.—ғой».

Бул қыяллар Әширбайды хатты ашып оқыуға мәжбүрледі. Көз алдында Хәким Назаровичтиң неке тойда бахыт тилейтуғыны елеслеп кетти.

Ол ериксиз оқый баслады:

«ЖОРЖ! Шеп жақтағы сойлақ қонсын алдыма келип, дингирлеп қоймаған сон, тисин қағып алдым. Хәзир кетти. Бир сөйлетип көрерсең. Өзи быжық екен, сиди бес-бетер мылжың болар.

Анау күнги свиданиеге неге келмедин? Тойды тезлетейик. Байрамнан бурын болсын. Усы хатты алып барған сойлақ (кеширерсиз—кетик) қонсынды тойға шақырмауға үәде бер. Менниң оны көрсем әжийнем тырысады. Кешлеу звонить етемен. Үйге кел Целую
ДУДЕНКА».

Әширбай хатты табыс етерин де, етпесин де билмей қалды.

СОҚЫР ИШЕК

Мал докторы Қойлыбайдың телефоны ярым ақшамда шырылдады. Ол көзлерін уўқалады да орнынан өрре тура трубкаға жармасты.

— Алло!

— Қойлыбаймысан?— деген хаял дауысы еситилди.

— Яқ, мен қыдырып келген қонақпан.

— Онда дәрхал Қойлыбайды шақыр!

— Не өзи аманлықпа?

— Баслық ағасы қатал болып атыр. Тез шақыр!

— Хәзир.

Қойлыбай қолы күйгендей трубканы таслап жиберди де аздан соң алып— Алло,— деди.

— Қәйним, тезирек жет! Ағаң аұырып атыр— деди, хаял дауысы.

— Мен хәзир бараман.

Қойлыбай асыға-үсиге халатын кийип, қолына дәри-дармақ салынған сүмкасын алды да сыртқа шықты

* * *

Ферма баслығы Әдилбай Қойлыбайлардың узақ сталас ағайинлерін еди. Ол жүдә ырымшыллығы хәм исенимшиллиги менен басқа ферма баслықларына сирә усамайтуғын еди.

— Ал, хә, Әмүдәрьяның сууы құрыйды мыс,— деген ғалаұйт шыққанда, дәрьяның, Тахиатас тусынан бөгетленип атырғаны хәққында газеталардан оқып жүр-

седе, ферманың жуп қойын қайыр тепкен жағада шалдырып садақа берген еди.

Әдилбайдың бийтаплығы кеше түстен кейін басланды. Геүгимдегі Өтен молланың ушықлауы да, жеңгей зойған шөже қораздың сорпасына шып-шып терлегеніде шыпа бермеді. Түнге қарай кеселлик хәуижленил қарнын биреу бурап, ишеклерин өрип атырғандай Әдилбай хал үстінде аўнақшыр еди. Жеңгей колхоз емлеұханасының врачына яки қаладағы «Тез жәрдем» ге телефон арқалы хабар бермекши болды. Әдилбайға онысы да, бунысы да жақпады. Ыңырысып тисиниң арасынан:

—Қойлыбайды шақырррр!—деди.

Жеңгей мал докторын шақырыуға екиленип тұрса да, еринин айтқанын еки етпеди. Мың айтқан менен түби бир ағайын есабында Әдилбай Қойлыбайды хәрқандай медицина илимлериниң докторынан билгиш санайды. Баяғыда Қойлыбай Нөкистеги медучилишени питкерип келгенінде Әдилбайдың қуұанышын айтпайсаң ба?

—Инимди өзим жанымға алып тәрбиялайман, өсиремен,—деп алдына түсип районның бас зоотехнигиниң қолтығына көпшик қойып, ақыры Қойлыбайды фермаға мал докторлық ұазыйпасына алған еди.

Әдилбай буны анау күни—ақ сынап көрди ғой. Сонда Қойлыбай әллебир жумыслар менен қалаға кетип еди. Қәпелимде Әдилбайдың қызыл шубар минги аты аўзынан ақ көбик атып, гүрс етип қулады. Колхоз емлеұханасының врачы шақырылды. Врач оқымыслылығын билдирип:

— Мен аттың физиономиясын; патанатомиясын билмеймен. Қойлыбайға көрсетиң,—деп кетип қалды. «Хә заңғар, мына төрт аяқлы хайұанды емлей алмасаң, еки аяқлы адамды қалай емлейсең,—деп сөгинди Әдилбай ишинен. Бул хәдийсе Қойлыбайдың қәдирин көрсеткен еди.

Әдилбай болса врачлардан түңилди. Қойлыбай қаладан қайтып келген соң деми питкен атты денгене қылып, пүткіл ауыл қазанында май қайнатты. Әдилбайдың Қойлыбайға исеними соншелли, мине бүгін әзи сырқатланып врачтың орнына мал докторын шақырып отыр...

Есиктен ентигіп кирген Қойлыбай жеңгей менен амап-есенлик сораспастан Әдилбай жатқан өжиреге туўра умтылды. Әдилбай көзлерин тарса жумып, шылшып терге түсип жатыр. Қойлыбай сүмкасып ашып әспапларын жайып, таслады да қолына илннген градусникти алып, ауырыўдың қолтығына тықты.

Әдилбай «келдің бе иним» дегендей, ийек қаққаннан Қойлыбай басын ийзел ғана қойыл жерге жүресине отырып, ойға шүмди.

Қойлыбай қыял дәрьясына ғарқ болып, бираз отырды да градустикти алып үңилди, соң мөлдиреп қарап турған жеңгейге улыўма медицина хызметкерлерине тәп пәрўайылық пенеп «хеш гәл болмайды» деди. Әдилбайда қасақана тап усы ўақытта «мына жерим бүрин баратыр» деп сыйпағаны Қойлыбайды сарсаң кесек қылды. Ақыры Қойлыбайдың емлегенлерин ауырыўын айтыў тўғе басын байлатпайды. Онын үстине мал деген жарықлық даўсыз мақлұқ ғой, емленсе-емленгени болмаса акт, яки денгене. Гөш мут. Ал баслық ше? Денгенени тилиңеде алма. Айтпақшы сыйырдың қарны ауырғанда, ишки қурылысын тазалайтуғын еди ғой. Әдилбайды да сөйтсем бе екен?—Әй—яғә, Әдилбай аға гүйис қайтармайды дә.

Қойлыбайдың ал-салы шығып қалды. Қайсы дәри менен қалай емлеген сыйырларын ядына түсирди. Сүм кадан дәри-дәрмақ ақтарып, ең көп қолланған унтақ биреўин алды да және ойланды. «Хәў, бұл сыйырларды гүйге келтиретуғын дәри ғой»—деп гүбирленип қайтадан орнына салып қойды.

Соның арасында Әдилбай,—қарным аине сүққан-

дай шаншады.—деп шағынды. Қойлыбайды бес-бетер зил басты. Ол сууық демин алып, аспаптарын сапады. түүеллигине көзи жетип, жеңгейди ымлап, дәлизде алып шықты да:

—Әдилбай ағам тыйық жутпадыма?— деп сорады.

—Қәйдем билейин, қарағым,—деди жеңгей көзлерін жасаурап,—хәзир мен үйдегі тыйық ағудан түүелден шығаман.

Жеңгей асханаға кетти. Қойлыбай ишке кирип дизесин қушақлап отыра қойды. Әдилбай азмаз тынышланып депти. Еле терлеп атыр.

Таң атыуға шамаласты. Қойлыбайдың оннан саяйын хұррейи ушыуда. Таң атса, жап шығатуғындай туйылады. Ол қорқынышлы қыялға берилип көзи елденди.

«Ағажан, ұай-ұай ағажан! Орнына мен өлсем болмайма?—деп дауыслап, Қойлыбай табытты басына көтеріп баратыр. Ол көп жүрди. Қәпелімде, аяғы то марға тайып, табыт анадай жерге ушып түсті. Бир ұақлары кепинин желбиретип Әдилбай шығып княтыр.—Кел иним, мениң орныма жатағой. Әзирейлиге еним болса да бәри бир екен,—деп ол Қойлыбайдың жеңинен тартты.—Яқ, аға яқ! Өзиниз бара берің. Табытыңыз жийдеден соғылған, жақын арада ширмейди. Қара, суп-сулыұ, құтлы болсын,—деди Қойлыбай кейин шегинип. Әдилбай қайтадан кепинге кирди, ал Қойлыбай және ұай-ұайын баслады...»

—Тур қәйним, түргел. Өйтип сыңсый берме, ағаң оянып кетедү. Қойлыбай көзин ашқанда, оятып атырған бас ушындағы жеңгейди көрди. Ол өзиниң көрген түсине өзи уялып кетти. Әдилбай кәтте уйықтап атыр. Дем алғаны айқын сезилип тур. Бирақ, бирден манаұсырадыма, я ауырыу зардабына шыдай алмадыма, әйтеуір Әдилбай созылып керилди де қолларын бүгіп, маңлайын жыйырып:

—Ух, ыразы емеспен!—деп сылқ ете қалды.

Қойлыбай шынтлап, дауысының барынша ұай-
ұайды баслап жиберди. Шашларын жайып зарланыуы
менен жеңгейде өзін кәтке атты. Қойлыбай көзлери-
нен селлеп аққан жастан жер көрер емес, қулағы өзи-
нің өкиригинен басқаны еситпейди.

Қақ маңлайдан қос жудырық тиймегинде ол да-
уыс шығарыуын тоқтатпас еди. Жерде жатып, бармақ
арасынан қараса, қай көзі менен көрсе, сол көзі ме-
нен көрсін Әдилбай аға тикейип тур.

Дауысқа қонсыларда жетип келди. Таң пәрауан
атқан еди. Әдилбай көпшикке сүйенип отырды, ал
Қойлыбай тығыларға тесик таба алмай, зицирейип
қалды.

Әллеким хабар берген болса керек, демде врач
та келди. Ол адамларды сыртқа шығарып, Әдилбай-
дың ишин тексерип көрди де:

— Соқыр ишек. Дәрхал емлеуәханаға апарыу керек,—деди.

— Соқыр ишек?—деп шоршып түсти Қойлыбай
кәтке жақыпласып, Әдилбай буулыққан дауысы ме-
нен:

— Жоғал ары! Сенде бир соқыр ишексен!—деди
жекирнип. Қойлыбайдың тили гүрмелмей қалды..

БОЙДАҚ

Бул той халықтың өткерип атырған мерекелерине уқсамай, адамлар залда қойылған узун столдың этирапына жыйналды. Мәкеме баслығы Таўбай Турсыновичтиң «арпа ишиндеги бир бийдайы»—на арналған дөбдөбеге келген қонақлар саўғаларына қоса төрдеги креслода отырған «гүнакар» ға ҳәрким өз саўлатына қарай, қалталарынан «беслик», «жигирма беслик» шығарып берип атыр. Шубар костюмлы, қысық көз, таңдыр бет, орта жаслардағы жигит гезек күтип турды ма, я адамлардың арасында көзге түсе алмай қаларман ба?—деп қәўипсинди ме, белгисіз қонақлар стол этирапына жайғаса баслаған ұқып-лары барып, қалтасынан «елиўлик» ти жарқыратып шығарып:

—Айнанайын, қарағым, мә, ал—деп, Таўбай Турсыновичтиң баласына услатты ҳәм сахнадан қол шаппатлаўлар астында шығып баратырған артистка уқсап журтшылыққа еки мәрте тәжим етип, орнына отырды. Ол Таўбайдың орынбасары Мамыт Нақыпович еди. Қонақлар оны таныса да, мына ҳәрекетиниң жүдә тәбийғыйлығына аз ғана қызғаныш пенен қарасар еди. Соң орынбасар менен ҳешкимниң иси болған жоқ, қайтама Таўбай Турсынович буған қарай көзлерин мәнисли алартып қояды. Айтпақшы, мерекеге мәкемеден тек Мамыт Нақыпович шақыртылыпты, ал басқа қонақлар болса, Таўбай Турсынович пенен тең, дәрежелі, яғный қолларында мөри бар болған соң, тойға

зайыптарын қолтықлап келген азаматтар еді. Бәлкім, сондықтан орынбасар стол этирапында өзінен бір басқыш жоқары қонақтардың алдында қысынып қалмайын деп хаялын ертпей, жалғыз өзі, жайдақ келген шығар. Мереке эсте-ақырып қыза баслады. бірақ. Мамытқа оғада кеуилсиздей түйилди. Ол өзінің мәниссиз отырғанын дәстурхан басында жасырғысы келип, журт күлсе, күлип, биреу тост айтса, тынлап отырды. Бир-еки мәртебе ұарсақы сөзге араласып ернин қыбырлатып еди, тамағынан сөз шықпады. Хәтте: гезекли—гезексиз тартып жиберген үш рюмка арақта етин қыздырып, тәсир етпеди.

— Бул не болған, маған?—деп ойлады ол ишинен, —неге журт қатары ұақ-шақ болып отыра алмайман. Усы отырыспаққа артықмашлық еткенім жоқпекен? Мына қонақтарды ғой шетинен таныйман, олардын хәр қайсы хәр мәкемениң дизгинин тартып киятырған жигилер эттең мені хешким танымайды, тапысада танымағандай, менсинбейди...

Мамыт еле де өзіңше ойлана бертуғып еди, бірақ оң қапталында отырған кербазлау жеңгей бүйириннен түртіп жиберди. Орынбасар селк ете қалды. Усы ұақытлары той басқарыушы салтанатлы сөзин баслап атыр еди.

— Бүгінги тойымызды гүл-гүл жайнатып атырған құрдаслардың дыққатына: Татлымурат аға, берман қараса. Мине құрдаслар, бүгін арамызға қырық қа шықса да қыз қалемей, бойдақ жүрген бір адам қосылып қалыпты. Ал, атың ким жора?

Мамыт енді аұызын жасқай бергени Таубай Турсинович жүйриклік етип:

— Аты Мамыт, менің орынбасарым. Татлымурат аға, берман қара, бизнің Мамытта мине деген келин бар,—деп бас бармағын көрсетти.

— Хау, келинді неге шақырмадың бала?—деді Татлымурат деген сайың берман қарайтуғын жасы-

үлкен. Ол сорауына жууап күтпестен-ақ, қәдимги қәлпине түсти.

—Хаялын отырыспаққа ертип келмесе, орынбасарың феодаллау көз-қарастама деймен. Таубай Турсынович?—деп ғыйқылдап күлди Мамыттың шеп қапталындағы жылтыр бас.

— Үйинде қатыны болса, қалай бойдақ?—деди оң жақтағы кербаз жеңгей.

Ғарқылдап, сыңқылдаған қыран-күлки оркестри әлте немирде тынды. Сөзди той баслаушы илип кетти;

— Дослар! Жигиттиң жуп қатыны, он баласы болағойсын, босағасынан сыртқа атладыма болды, ол бойдақ есапланады. Сөз—Таубай Турсыновичтиң шалағайын көтерип жүрген, иним, атыңким еди?—Ауа есиме түсти, Мамыт. Ауа, Татлымурат аға берман қараса, сөз Таубай Турсыновичтиң орынбасары Мамытқа, құрдаслар, құрдаслар дыққат... сөз—бойдаққа!

Ғауырлы әсте басылып, ортаға тым-тырыслық шөкті. Буған той баслаушының сөзине қарағанда Мамыттың сазырайып турыуы себепкер болған еди. «Пай усындай ұақытлары, қолайлы, қысқа, қосық пенен тость айтсаң—дә», —деп ойлады орынбасар ишинен,—бир пайыты келип турыпты—дә, әттең не айтарымды алдынырақ ойламаппан. Ол тость айтыуға, қутлықлау сөз сөйлеуге шебер еди, бирақ усы сапары тили жууыспады. Есине классласы, ҳәзир белгили шайыр достышан ҳәр қандай жағдайда айтыуға болатуғын қосық тост жазып бериуин өтингени түсти, лийкин қапылғырдың бир қатарында ядына түспре алмады. Соның арасында он жағындағы кербаз жеңгей оның ойланып қалғанынан пайдаланып:

—Мына созылыуың болса, қәйшим, қартайғанша бойдақ болып өтерсең,—деди.

Және күлки көтерилди.

Мамыт терлеп кетти, алқымындағы галстуги қысып баратырғандай сезилди. Соң өзип тиклеп алып:

«—Жолдаслар!—деди, —Быйыл халқымыздың қуу-анышлы тойлардан қолы босайтуғын түрі жоқ. Мине, жақында ғана республикамыздың алтын тойын белгілесек, және бүгін құтлы дәстүрхан үстінде қадирдан Таўбай Турсыновичтің палуаны Бахытжанды жигит қатарына қосыу, яғни, сүннет тойына жыйналып отырмыз. Бес жыллықтың анықлаушы жылы бизін мәкемеміз Таўбай Турсыновичтің басшылығы арқалы таўдай табыслар асқарынан асып, сүннет тойға мийнетте жайнаған мол сауғалары менен келди. Таўбай ағаның пәтиұалы сөзлерінен рухланған коллективиміз хәзир келесі жыдың есабына айлық алып, үлкен көтеріңкілік пенен ислетыр.

Мен усы тосты усының ушын ишип қояман...»

Мамыт рюмканы көзтері жоқарыдағы лампочкаға қамасқанша көтерди. Ал, Таўбай Турсынович мәнісли кейипте астыңғы ерһін тиследі.

Мамыт жапағы сөзлері менен, мерекеһнің лапылдаған жалпынына муздай суу қуып жибергенін орнына отырған уақлары барып сезді. Әлбетте, бұл тосты ушында қол шаппатлаулар болды, деген менен қонақлардың сине жүдә әһмийетли ғалмағал түскендей, еркеклер үһилдеп, ҳаяллар рюмкадан жеркенген түр менен немқурайлы ишишти. Кейһн көп уақытқа шекем қонақтар тымсырайысып отырды да, бир-бири менен өндирслик бағдарда өз-ара гүрһнге көшти.

Тойдың мәһһһһ қашты. Дурыс, оның ғауырлысы бұрынғысынан пәсейген жоқ, лейкин ауыз-биршиликли күлкі умытылған еди. Усы турысында залдың өзи де ғауырлысы менен бир-биреудің сөзһн тынламайтуғын пивоханаға уқсап кетти.

Мамыт әри-бери шаққанлық етиһ күһн менен жәһһһетке араласа алмай отырғанлығыһн есесһн алажақ болып, адамларға сөз қосқысы, хәһһһлескисһ, дәллеклескисһ келди. Бирақ, екеу-ара гүрһнге жууылмаған

қасықтай сугылысыұды қолайсыз көрди. Қалтасынан шылым алып, шырпысын ізледі. Шалбарының оң қалтасын қармаластыра бергени қолы кербаз жеңгейдің дизесине тийіп кетіп, азғана уялып та қалды. Қырсығына қара, ешейінде күни менен дize қағысып отырған кербаз жеңгей, тап Мамыт шырпы ізлегенде шоршып түсер ме?

Таўбай Турсынович орынбасарына және аларып қарап қойды.

Мамыт еки қолын қоярға жер табалмады. Той басқарыушыда жылтыр бастың қапталында еңкейіп, бир машын хәк әкеліп беріуди өтиниш етип, узақ сөйлесіп қалды. Орынбасар өзиниң бул айыбын не менен жуўарын билмей, столдың үстинен алақандай бир шоколад алды да:

— Мен өзимниң Бахытжаным менен ақ сөйлесемен,—деп дағазалап, төрги креслодағы баланың қасына барып, басынан сыйпады.

— О, бизиң Бахытжан, үлкеп азамат—ғой, тезирек ер жет, мен саған қалыңлық таўып беремен, мә, хәзирше мынаны жей бер, тезирек өсесен,—деди ол дауысын журтшылыққа еситтирип. Онысызда қонақлар орынбасардың хәрекетине мойынларын бурған еди. Бала азғана егленип турып, еркелиги тумып кетти ме, қәйдем, Мамыттың усыңған шоколадын қолынан қағып жиберди.

Орынбасар және терге батты, бирақ, сыр алдырғысы келмей, қолында қалған шоколад усағын аўзына салып:

— Бизиң Бахыт жан, нағыз Дон—Кихот—дә. Балалықта ким Дон Кихот болса, ержеткенде қор болмайды. Баяғы да өзлеримизде хәррениң уясын шыбық пенен түртіп, бетлеримиз талақтай исип жүргенбиз,—деди хәм хәш қандай себепсиз, биймәни ғарқылдап күлди.

Таўбай Турсыновичтин нәзеринен қар жаўып тур еди. Оның Мамытты қандай сәгислер менен иштеп қайтарып отырғанын дәстурхан басындағы психология диспансериниң бас врачы да байқай алған жоқ.

Мамыт қаннан-қәтерсиз өз орнына келип отыра бергени, Таўбай Турсынович сөз алып:

— Қымбатлы Мамыт Нақыпович! Мине, бизиң қуўанышлы тойымызды да кеўилли атқарып шықтыңыз. Сизге шын-кеўилден миннетдарман. Илайым сизиң тойыңызда да қол қаўсырып хызмет еткеймиз.

Ал, яқшы, келгениңиз ушып рахмет! Той-пойсыз-ақ, былайынша келип турың,—деди салтанат пенен.

Орынбасарға шығып кетүүден басқа илаж қалмаған еди. Ол қонақлар менен күлимсиреп хошласып, есикти сыртынан жапты...

Мереке қайтадан хәўиж алды. Қызықлы тостлар айтылды, күлкилер түрли муқамға дөңди. Тек ара-тура анекдот табылмай қалғанында той басқарыўшы Таўбай Турсыновичке қарап:

— Пай, жүдә саз орынбасарың бар екен. қудай көп көрмесин. Татлымурат аға, берман қараса, атын еситип алайық. Аты ким еди. Хе. Мамыт Нақыпович! Ұа-ұа-ұа—деп залды дуў күлкиге батырады. Шеп қапталы босап қалған кербаз жеңгей болса:

— Үстинен жоңышқаның ба, я иримшиктиң бе, әйтеўир бир нәрсениң ийисин ақып турады екен. Еркеклер арақ ишип болып, мурыңларына дыз тығып жүргенше, жаңағы орынбасарды ийискесе болады ғой,— деп лаққышылық етти...

ҚӘУЕНДЕРЛИК

Хәзир қаладағы мәкемелердин жабанға қәуендерлиги үрдиске айланған. Кишигиримлеу коллектив болсақ-та бизлерде қарап қалғанымыз жоқ, бир пәтли колхозға қол-қабысымызды тийгизип турамыз. Бизлер дегенимиз-мен, орынбасарым, бас бухгалтер, әпиұайы бухгалтер, еки инспектор, секретарь—машинистка хәм тағы басқалар. барлығымыз он үш жанбыз.

Шемби күнги ойласықта хызметкерлердин барлығы дерлик колхозға барыуға наразылау болған еди.

— Хаял тууып атыр,—деди бас бухгалтер.

— Пай, соннан да сылтау болып, қәйнимиз үйленип атырса да биз мынқ етпеймиз,—деп қайтарып таслады оны орынбасарым.

— Ертең, бала, мен бир жай көмек салмақшы едим —деп қалды әпиұайы бухгалтеримиз.

— Көмекши айтыппа едиң?—деп сорады басбухгалтер оннан.

— Әлбетте.

—Жуда саз. Жайынды көмекшилерге тапсырасан да, өзиң колхозға барасаң,-деди бас бухгалтер.

—Мениң желкеме шыйқан шығып киятыр. Барғанымнан не пайда?—деди старший инспекторымыз.

—Мен бүгиннен баслап отпусқадағы адамман,—деди шофер.

— Ертең биреу менен ушырасыуым керек еди,—деди секретарь қыз.

—Ауылдың қауасы денсаулығымды бузады. Доктордан справкам бар,—деді әпиұайы инспекторымыз.

Құлласы, адамларымыздың хәммесиниң екшемби күни қәуендерликке алған колхозымызға жәрдемге барғысы келмеді. Қорқытып, үркітіп дегендей олардың басын қосып, колхозға алып шықтым. Бизлерди басқарма баслығы күтип алып:

— Сизлерди жүдә сағынып қалыппыз,—деді қайта қайта қушақласып.

— Қәне, дәрхал бизге отақ басып атырған-жериңизди көрсетип, бир дөндирип таслайық,—дедим оған.

—Әй, иним—әй, хәзир пахтада отақ бола ма, гербицид деген дәри шығып, оңып қалдық ғой,—деді баслық—сизлердиң усы хәрмасынға келгениңиздиң өзине төбемиз көкке жетти.

— Онда қол күши қәжет жұмыс тауып бересен,—дедим мен.

—Әлбетте. әлбетте. Бирақ бизиң дәстүримиз бойынша хәзир пахтаны бир аралаймыз. кейин сескелик деген болады.

Бизлер баслықтың изине ерип, гауашаны көрдик.

—Ой, қандай жақсы—деп гауашаның гүлин үзип ийнекеп жүрген секретарь қызыма ашыуым келип, қалада қалдырып кетпегениме өкиндим.

Сәскеликке бригадтың үйи шақырыпты. Түйе тауықтың сорпасына хәз етип мөлхәм болдық. Кейин ауыл советтиң үйинде түслендик. Песинде, аты ядымда жоқ, және бир үйде аўкатландық. Шайтан тауық салып асылған палаудың мазасын айтпайсаң ба? Кеште баслықтың өзи шақырды. Қойдың гөшинен бир әжайып туурама болыпты, бирақ бизлер оншама қарнымызға сыйғыза алмадық.

Ақшам қалаға зорға қууыстық. Сол күни бизиң жабалға барғанымызды жигитлеримиз бир хәпте аузынан түсирмей мақтап айтып жүрди.

Бүгин және шемби. Келесі хәптеде жатаққа үш адам

жиберіуіміз керек. Кимди жиберсек екен? Және хәм-ме сылтау айтады дә.

Хызметкерлер менен ойластым.

—Колхозды қәуендерликке алдық па, енди оған хәр тәрәплеме жәрдем беріуіміз керек. Мысал ушын мен бир хәпте емес, бир ай жатаққа кетип жәрдем беріуіге қайылман,—деди бас бухгалтеримиз.

—Пай, достым ойланбай сөйлейсең дә. Жас босанған хаялың аяққа турып кеткенше үйде бол, кейин барамаң десең де бир жөнкилли еди. Мына халыңа сени жабанға жиберип, бизлерди хұжданы жоқ дейсең бе? Яқ, сен үйинде бол, орныңа мен бараман,—деп қайтарып таслады оны орынбасарым.

—Пахта... жолдаслар, халқымыздың наны, қаны хәм жаны. Буны дүс келген дийуалыңа жазып қойыпты. Мен питпей атырған жайымның құрылысын таслап, «ақ алтын» қырманына аз да болса үлес қосқым келеди. Мени жиберин.—деди әпиуайы бухгалтеримиз.

—Әй, бала, быйыл сууыққа қалмай жайыңа кирип алыуды ойласаң бойма.—деп бас бухгалтер аларып қарады.

—Ал, жигиттер, кеше шыйқанды емлеп атырған врачлар маған: «көбирек қол мийнети менен шуғыллап. Бир жерде сарсылып отыра берме, болмаса және шыйқан шығады», деди. Жабанға мени жиберсеңиз дым жақсы болар еди,—деп шықты старший инспектор.

—Ауа, докторлар мағалда «ауылдың хәуасы—дәртиннің дауасы», деп справка берди. Мына қаланың шауқымы мийди айландырып, қан басымымды асырып баратыр,—деди әпиуайы инспектор.

—Мен отпускамды қәуендерликке алған колхозымызға жәрдем берип өткерсем қалай болар екен?—деди шофер.

—Мени колхозға жибермесеңиз болмайды, биреу менен ушырасаман,—деди секретарь қыз.

Қәуендерлик жәрдемге жиберилетуғын үш орын усы-

лайынша талас-тартысқа түсіп қалды. Хызметкерлерім қайсы биримізге бахыт қусы қонар екен дегендей, менің қасы-қабағыма қарайды.

Кимди жиберсек екен?

— Жолдаслар, — дедім орнымнан турып, — сизлердің ағуыл хожалығымызға жәрдем бериуге тилегиңиз оғыры қууанышлы. Буны, хәтте, азаматлық баслама деуге болады. Үш орынға он үш талабан шықты. Алғыстан басқа айтарым жоқ. Бундай табанлылық, хәтте, быйылғы институтқа қабыллауды да сан жағынан артта қалдырып кетти. Бирақ, жолдаслар хәмме пахтаға кетсе мәкемеде ким қалады? Негізги жұмысымыз ақсамай ма? Сонлықтан мен мынадай усыныс киргизбекшимен. Мына шоферымыз отпусада. Оның басламасын қууатлаймыз. Екиншиден, басқа хызметкерлердің тилегиң қанаатландыра алмаймыз. Сен, басбухгалтер, хаялыңның жанында бол. Сен әниұайы бухгалтер, жайынды тезирепиткерип ал, жай орынға неше жыл гезекте тұрғаныңды ұмытпа. Еки инспектор, екшемби күнлери денсаулығыңызға байланыслы дәрьяға барып қармақ салың. Сен секретарь қыз, жабаңдағы жигитиңди қалаға сөйлесиуге шақырып, бирге кино көриң. Мениңше колхозға жәрдемге бизиң мәкемемизде ислемейтуғын биреуди жиберийүмиз керек. Қәне, қайсысыңыздың бала-шағаныз усыған қолайлы?

Хызметкерлер бир-бирине қарасты. Мен сөзимди дағам еттим,

— Әне, сонлықтан жолдаслар, мен өз ерким менен хаялымды колхозға жәрдемге жибермен. Кейин мәкемемиздің мөрин орынбасарыма тапсырып, өзим де пахтаға шығамаң. Қәне, буған қалай қарайсыз?

— Жүдә мақул, — деди орынбасарым. Оның пикирин хәмме қууатлады. Бирақ олардың жүзинен иштей наразылығы сезилип турды.

БИР МУҲАББАТ ТАРИЙХЫ

— Қайсысы екенін анық айта алмайман, я Бальзак, я Байрон, әйтеуір биреуі былай депті: «—Ышқы сыры үшінши бир адамға паш етилген уақыттан баслап, муҥаббат өлип, гөри қазыла береди».

* * *

Сәлийма десе, жүрегим артына тартып жұмысқа қолым жууыспайды. Әсиресе, опың ана бир хабарласпай бурылып кететуғын назы бар ғой, (бәлким бұл басқалар ушын наз емес шығар) сонысы менің ақыл-хуушымды алып, қайсы көшеден баратырғанымды да умыт тырып жибереди. Оның изине түскениме де кәп емес, бес жылдай болды. Соннан берли талай ушырасып, ол хабарласпай, мен ылағып кетип, талай мәрте «Орыс әулийе» ден де шығып жүрдим. Өзим мине деген мәкеменің бас инженері болсамда негедур, Бийпатпаның тухымы менен оншама әлпим алыспайды. Тек жалғыз жұбанышым Сәлийма. Оны түнде түсимде көрсем, күндіз көше қалдырмай излеймен.

Үх, куда жиберип зорға көндирдим аў. Ата-анасы «сапар айы өтсин, соң узатамыз деп қалыпты, онысына да шүкир».

Денеме қарап соғылғандай столыма жарасып отырып Сәлийманы ойлайман. Күндеги әдетим усы. Қабинетиме киргенлер менен де немқурайды сөйлесемен. Телефон зар еңирей берсин, тыңламайман. Ойлайтуғыным Сәлийма.

Мине, тойға да төрт күн қалды. Кабинетимнің есинен муртлары ҳәррийген, шашлары пәки менен қыртыслап алдырған. қызыл бет бир киси «Ассалаўма әлийким» деп кирип келди.

— Уәлийким ассалам, келиң,— деп мирәт еттим. Сораў нәзери менен қарап отырғанымды байқаған сыяқлы өзи гәп баслады.

—Иним, мен Сәлиіманың тууысқан дайысы боламан,—деп таныстырды ол өзіп,—бизин Сәлиіманың болажақ күйеуі қурылыс басқармасының нәхәни деп еситип едим. Бир көрип кетейин деген нийет пенен келип едим. Ғабырыспасам, сол сиз боларсыз.

Кейин ол ата-анам, тууған-тууысқанларымның аўқалларын сорастырды. Күйеуді сынауға келген адам шығар деп ойладым ишимнен. Соң барып, сөз оның жай салып атырғанлығына тоқтағанда гәптиң поскеллесин түсиндим.

—Өзиңнен жасырар сыр жоқ, иним. Мына жай салыу дегениң оғыры азап екен. Гербиш табылмай, ийт әўерем шықты. Егер қолыңыздан келсе....,—деп сөзиниң сонын жутып қалды Сәлиіманың дайысы.

Күйеу балаға қусап, мәртлик пенен оның талабын орышлап жибердим. Мениң Сәлиіма ойлағандай симилтир емеслигимди билип қойсын, қудалар. Ол алғысын жаўдырып адресин таслап кетти...

Енди столыма отыра бергеним, телефон сыңғырлап қоя берди. —

—Алло!

—Ким бул?

—Бас инженер, Пәтмуратовпан. Өзиңиз ким боларсыз?

—Асханалар трестиниң баслығы өз кабинетинен сөйлеп тур. Иним, ҳәзир қапталына «нан» деп жазылған машина барады. Шопырдан полға қызыл бояу, әлип май, лак тауып берип жибер. Жеңген құрғыр, үйди ремонтламайсаң деп мийимди тесип тур.

—Ҳау, өйттип бир, бизде көшеде жатқан зат барма? —дедим асханалар трестиниң баслығына.

—Мениң ояғы менен жұмысым жоқ. Мен Сәлиіманың жездеси боламан. Қалғанын өзиң бил,—деди трубка.

—Онда тез машина жибере ғойың,—дедим орнымнан өрре турып.

Болажақ бажаның сөзин сындырыуға болама?

Қурылыс объектлерин бир қатар айланып, питпей атырған участкалардан Сәлийманың дайысының үйине он машин гербиш жиберип, кеңсеге енди қайтып келгеним, қарапәрең, шаққан бир бала ески танысларымдай сәлемлесип, кирип келди де:

—Пәтмуратов деген ағай сиз бе?—деп сорады.

—Ауа, мен.

—Жезде, мен быйыл оныншыны тамамладым. Енди медучилищеге документ тапсырып едим, бир жәрдем бермесеңиз.... Сәлийма апам, мениң қыз апам.

—О жүдә жақсы болыпты. Яқшы, мен бир хәрекет стип көрейин, өзінде китап оқыңқыра, яқшы ма?

Болажақ балдызым қууаныштан жүзлери жадырап:

—Рахмет, жезде!—деп кетти.

Геллем гүў-гүў айланды. «Гербиш—Сәлийманың дайысына, қызыл бояў-Сәлийманың жездесине, медучилище -Сәлийманың инисине». Әне, әйнектен көрип отырман, есиктиң алдына қапталында «нан» деген жазыуы бар машина тоқтады...

Қудайға шүкир, ертең тойымыз. Кеўнлим көтерипки. Өзимнен-өзим отырып алып,қосық айтқым келеди. Қууаныштан қолым жұмысқа бармай отырсам, телефон сыңғырлады.

—Ауа!

—Хә, қудай ықласым урғыр!— деп баж ете қалды трубка. Бул мениң апамның ашыуланғандағы дауысы.

—Не болып қалды?

—Еле, усы қудай бар болса, сол урғашыны жер тартар. Хә, жер жутқыр.

—Хәу, не гәп, апа?

—Не гәп? Билмегендей сорайсаң-ә. Хәу. ана саған айттырып қойған саллақы, бүгин азанда биреу менен қашып кетипти ғой...

Қолымнан трубканың түсип кеткенинде сезбей қалдым.

ТҮСЛИК

Бир кабинетте үшеўмиз. Анаў төрги столда отырған зәрре қыймылдаса, иркілдеген бетлери түсип кететуғындай семиз Көлбай-бас есапшымыз. Ол еңкейе алмағандықтан, столдың үстінги тахтасын мектептин партасындай бир қыялатып ислетип алған. Өзинен басқа адам оның орнына отыра алмайды.

Оның бержағындағы Пирман-бас есапшының орынбасары. Узын бойлы, арық. Оның Көлбайға қол қойдырыўға қағазларды ийилип бериўине қарап, құдайдың шеберлигине таң қаласаң. Тап хан сарайының хызметкериндей жылға менен Көлбайға еңкейип, қол қоятуғын жерин көрсеткиш бармағы менен нұсқап, әлпайым мыйық тартыў ушын жаратылғандай.

Мен әпиўайы есапшыман, институтты питкерген дипломның еле қыры қайрылған жоқ. Мине бир жылға шамаласты, бирге ислесип атырмыз. Олардың небир қылўаларын меннен жақсы билмейсиз.

Әдетегидей түслик. Столына сүйенип үх тартады да Көлбай орнынан турады. Алдындағы папканы Пирманға көрсетип:

— Иним, мени бир саўлатлы жер мирәт етип еди. Соған барып қайтпасам. Сен мыналарды көрип, есаплап түсликке шығарсаң,— дейди. Ол талтанлап басып, есиктен шығады. Қапы жабылғанша Пирман орнында қақайып турады.

Ол кетиўден бир кесе шай ишим ўақыт өтпестен Пирман, Көлбайдың берген папкасын маған узатып:

— Ал, иним, мениң жағдайым өзиңе түсиникли. Хаял емлеўханада. Түсте-пүсте барып бир хабар алмасам, жұмыс басты қол тийе бермейди. Сен бүгін түсликке аз ғана кеширек шыға ғой. Мыналарды бир есаплап тасла. Сендей ўақтымызда қызғынлы ислеитуғын едик. Түслик-пүслик пенен есапласпай шабатуғын едик. Ал, иним ғайрат сал,—деп ол да кетеди.

Күндеги әдети сол. Екеўиде түсликке ўақтында шығады, кеңседе мен қаламан. Жалғыз өзиң отырсаң, қыялпараз боласаң, ойыңа не түрли бәлелер келеди. Көлбайынныңда, Пирманынның да қалай түсленетуғынын билемиз. Саўлатлы жер дегениң ҳәр күни мирәт ете береме? Көлбай өзиниң баҳасын қымбатлатпақшы болып, бәрқулла түсликке нәмәлим тәрепке тартып кетеди. Ол өмири өзиниң үйинен аўқатланбайды. Өйтип, сықмарланып, жыйған-тергенин кепининиң қалтасына салып кететуғын шығар, ақмақ!

Пирманың да оннан қалыспайды. Бағанағы ҳаялым емлеўханада дегенине қара. Пирманды көрмей-көрмей жүрип тосаттан ушыратсаң, оның гәпине исениўиң мүмкин. «Хаял емлеўханада»... Бир жылдан бери ҳаялы емлеўханаға көшип бармаған болса, жата береме? Әллеқашан доктор оны бир жағына шығарар еди.

Оның ҳаялы емлеўханада аспаз. Пирекең емлеўханадан мутқа түсленип қайтады. Илмийип жүргенин көрмейсең бе? Наўқастың ҳақын жеген соң бийшараға қалай жуқсын. Қуў сүйеги қалған. Ол да үйинен аўқатланбайды. Гейде ҳаялы декретке шыққан күнлери түсликке насбай атып та жүре береді.

Мине, түсликте өтип баратыр. Мен олардың таслап кеткен жұмысларын есаплап шамаластырдым. Неше күн болды түсленбегениме? Ҳеш ядыма түсире алмайман. Бәрқулла түсликке маған жұмыс тапсырылады. Көлбай да, Пирман да ҳаслы есапшы емес. Питирген дымы жоқ. Көлбай ведомостьты көбейтиў кестесине қарап отырып дүзеді. Пирман болса, «бесинши класс-

тағы баламның есабын шығара алмадым, бизиң баладан бир паркелле шығады аў»,—деп мақтанады. Өзи питкергени төрт класс болса, бесинши класстың есабын қалай шығарсын. Соған да ақылы жетпесе.

Жумысты питкердим. Түслик те өтип кетипти. Енди аўқатланыўға кетсем, жумыс ўақтында аўқатланыўға балама?—деп Көлбай шырлайды. Не де болса шыдайып. Жүрегим сазып баратыр. Графиннен суў иштим. Сөйтип, столыма отырып, хуштан кетиппен...

Көзимди ашсам, тырсыйған бетлери иркилдеп Көлбай жүзиме суў бүркип атыр. Нейлон көйлегиниң алды суў-суў қарнына сорғалапты Қапталында гә менниң үстиме, гә Көлбайға қарап еңкесийп Пирман тур. Көз жасларып орамалы менен сүртеди де маған;

— Иним, қорқытып тасладың ғой,— дейди.

Мен әсте тиклендим.

— Не болды иним, түсликке шықпадың ба?— дейди Көлбай.

— Яқ, мына жумысларды питкеремен деп үлгере алмадым.

— Не жумыс?

Мен папканы көрсеттим. Көлбай Пирманға ашыулы нәзери менен қадалды.

— Жас жиғит ғой, демде питкерер дег. едим,—деп ақлады өзин Пирман.

—Бул қайтып тақирарлапбасып. Иним, сен ўақтында түслеп, ўақтында аўқатлан. Сениң келешегинң бар, соның ушып бәрқулла қарның тойып жүрсин, яқшыма?

Мен мақулладым.

— «Азанғы аўқатыңды өзин же, түслигинңди достың менен бөлис, кешки аўқатыңды душпаына бер»,—деген пақыл кимдики еди?—деп Көлбай Пирманға қарады.

— Араблардики,— деп жуўап қайтарды Пирман.

— Халық деген дана ғой,— деди Көлбай.

— Халықтың абыройын арқалайтуғын өзиңізге қу-саған жигитлер емес пе?— деп қойды Пирман,— на-қыл бизің қарақалпақтада аз емес. «Қара суұ қара гөрім жерге апарады», деген дана сөзлериміз бар.

— Әй, қойсаң—ә! Соннан да даналық болып. «Қай-ғысыз қара суұға семиреди» миш .Ал мына қаршадай баланың басына не қайғы түсіп турыпты? Қойнында қатыны, қолында жумысы. қара күн-күннен қурысын. етке шықпайды. Нақыл дегенди де ойламай-нетпей ай-та береді.

— Дуппа-дурис, аға,—деді Пирман. Қөлбайға сон маған қарап:

— Иним, қуұ сүйегің қалыпты ғой, я келин зорлық етип жүрме?,— деп ғарқылдап күлді. Қөлбай да қо-сылды. Қөлбай күлгенде аұзы дөңгеленип, «өх-өх» де-ген сес шығады, болғаны.

Мән екеұин де жек көріп турдым: «Бәри бир өзлерк-ңиздің үйлеріңізге барып түсленген жоқсызлар ғой, несине шәлтийесіз»—дедим ишимнен.

КӨК ҒАРБЫЗ

Узақ-узақлардан тууылған жерге қайтқаныңда, «өз үйім, өлең төсегім» дегендей, хәмме нәрсе көзине ысық көринеди екеп. Келгеніме бир хәпте толып, ағайын-тууғанлар «қутлы болсын» ға келип үлгере алмай атырсада, бираздан берман ауылдың лискен ғарбызын жесем деген ой базарға қарай сүйреді.

Ызғыған адам—базаршылар. Қауын-қәмектің енді лисип атырған уақытлары. Қауын базарының оңынан самал турып, үсти үмбе-дүм. Шауқымлар ағымынан жер силкинсежақ. Тосаттан биреу жәннмен тартты.

— Медет! Қау, бул не, танымай тұрсаң ба? Кел, шетирек шығып сөйлессейик.

Қарсы алдымда бурынғы классасым Зийұар тур еди. Бет— әлпеті азғана өзгерген, шамалы толысайып депти. Жанындағы қолтығында ғарбызы бар сойылдай шеке сақаллы жигит пенен екеуі мени әнтек-тәнтегімди шығарып, шетке тартып кетти.

— Медет, қашан келдің? Классаслардан хеш кимди көрмедің бе?

— Жақында келдим. Еле былай-былай шыға алмай атырман.

— Ох, қандай жақсы болды сени көргенім, билесең бе, мен турмысқа шықтым. Айтпақшы танысың— мынау мениң күйеуім.

— Әлжан,— деп қолын усынды шеке сақаллы.

Зийұар мениң кимлігімди хәп-заматта аузы-аузына

жуқпай айтып берди. Күйеуі бұрын адам көрмегендей маған тигилип қарады. Зийұар гәпти илип атыр. Оның әзелден-ақ сөзге шешенлиги маған мәлим еди.

Ақырында, олар үйине мирәт етті.—Хәзир жүрн, мына ғарбызды бәлисип жеп, тарқаспасақ, өкпелеймен, сонша жылдан берли көреспедик,— деп Зийұар мениң наразылығыма қарамастан, жаңа хожалығының шаңырағын көрсетиуге асықты.

Тазадан құрылған кең көшеден недәуір жүрген соң, салынғанына онша көп болмаса да, дийұаллары унырап, сыбаұлары түсе баслаған жайдың жанына келгемизде, екеуі елең етип шетирек шықты да, әлленәрселер қаққында сыбырласты. Соң шеке сақал қалталарының бәрін биримлеп ақтарып, ийнинин қысты да Зийұардың берген бес сомын алып, зымғайын болды.

Кишкене өжиресине Зийұар баслап кирди. Көрпеше төседі, шамасы кеше салынған, еле жыйналмай төсеклерин жалғыз кәттің үстине тақлап, кейин мениң алдыма кирлигинен құрағы билинбейтуғын дәстурханын жайды. Сумкадан бир буканка нан, еки балық консервасын алып:

— Медет, бүгн боласаң ғой, асықпасаң аўқат асаман, деді.

— Яғ—әй, хәзир азмаздан кейин тураман.

Онда шай қояйын.

Мен үндемедім. Қонақ қойдан жуұас болады. Зийұар келип қапталыма отырып алды да, соңғы жаңалықлар туұралы сөйлесип кеттик.

—Туұ, Медет, ҳеш өзгермегенсең, айтпақшы, баяғы Гүлжаның қапылғыр, писинди құртып кетипти—аў, Адам қапылғандай тракторшыға тийип, өйиппей мағлайым, көрмегенди көре береді екенсең. Ана, мәнтирсек Гүлай бар ғой, сол, мине деген министрдин келини. Өзиң не қылдың, биреу-миреуди таптың ба?

—Хәзирше үйленбейман. Сизлер қашан турмыс құрдыңыз?

—Бир жылдай болып қалды. Ядыңда шығар, мектептен кейін медучилишеде оқыдым ғой. Сонда мына Әлжан тап болып еді. Әзелинде бұл қарамаңдай сауда техникумында оқыйман, деген соң сылқа түсіп қармағына илинбесім барма, кейін билсем, бұл оңбаған таяғын иіт ғайзаған қассап екен. Соны да аңламаппап, мен ақ көкірек бийшара.

— Сизлер бұл жерде кирейге отырыпсызлар ма?— Зийұардың қамсыққанынан гәптиң бағытын бұрыұды гөзлеп сорадым.

—О несиң сорайсаң. Кирейге турғаншаң жамаң. Мынаның қалған өжирелери мына үйдеги собылықтың мешел ғаррысы менен көкбет кемпирине қарасмы. Әлжан олардың жалғызы, еркетайы. Мен бұл босағадан атлағанымда қашша қыйналғанымды билсең едің. Азанда ерте тұрыұ, кеш жатыұ, Әлжаның дүканынан аұысқан ишек-қарынларды жуұып, писириұ. Ана көкбет кемпирдің шубатылған көйлеклери менен мешел ғаррының диз кийимлерин жуұыұ. Туұ сорама мен айтпайын. Жүрегим езилин кетеди. Көпке дейин саұап-саұап десип келди. Мен не, саұанты шашыма тағаманба? Ақыры, жәнжелесип, усы өжирениң есигин көшеден аштырып, басқа шықтық. Хәзир жаман емеспен, шүкпр. Емлеұханаға жұмысқа кирдим. Үйдің машқаласы Әлжанның мойнында.

Есиктен еки шийшени қолтықлап, Әлжаның кирип келиұи, Зийұардың аұзына қақпақ болып, құлағыма жеңилік түсти.

—Өйппей, көпирип отырып, шай қойыұды умытыппаң ғой. Ол керогазды түтетип, өжирени түтінге толтырды. Әлжан жайласып отырып, маған қарай бир ыржыйды да:

— Аұа, бизнің қатын азғана умытшақлаұ,— деді нышақ пенен нан туұрап, консерва ашыұға киристи.

—Шай қайнайман дегенше, ананы қуыстырып отырың. —Зийўар сөйлениўи менен дастурханға келди.

Шийшениң аўзын ашып, Әлжан кеселерге толтырып қуып бөлистирди. Ишпейтуғын кейип билдирдим, лекин Әлжанның қалтыраған қоллары менен, Зийўаргүлдің жалынышлы көзлері кесени қолыма алыўға мәжбүрледі. Зийўар тост айтты.

— Медет, тойда бола алмадың. Енди сыбағанды мениң ушып, қала берсе, жаңа танысқан құрдасың Әлжан ушын алып қойсаң. Мейли жүрек дүрсилеміз, қадақлар сынғырлысына хошамет болсын. Усындай отырыса бергеймиз.

—Рахмет. —Бийқытыр кесениң лебиң ерниме тийгизің қойдым. Олар екеўи де суў ишкендей қотарды. Әлжан аўызы-бетин тырыстырып, суўық демин алды да:

— Усы бизиң қатын дым ақыллы сөзлерди табады дә, қалай айтаман,—деп хошамет күткендей маған қарады хәм кеселерди қайтадан толтыра баслады. Мениң ишпейтуғынымды сезген екеўи және кеселерин босатты. Өрли-ғурлы нан менен балықты араластырып асап атыр. Мағанда алың-алың деседи, бир бөлек нан сындырып, әсте ақырын тислеп отырдым. Екеўи жарысып жеп, еки консерва қутыны демде босатты. Ер инлерин сыпырып, арақтап ишти. Әлжан тентиреклеп турып, ғарбызды алып келип, пышақ пенен тең екиге бөлип хәммени хайран қалдырды. Ғарбыз жүз жуўмаған көк еди.

Оған қарайтуғын Әлжап ба, бир бөлегин мениң алдыма тарс еттирип, Зийўар екеўи екиншисине тийгисип кетти. Демде шийшелерди босатып, көк ғарбызды жеп отырған Әлжан маўжырай баслады. Зийўар болса бир асап, бир оғып зорға отыр. Маған әжеп тәўир жеркенишли сезиле баслады. Қайтыўға рухсат сорадым. Мени тынлағандай хәш бириниң халы жоқ.

Рухсатсыз орнымнан турып, есикке жылыстым.

— Қаяққа классласым?

— Қой оны, қапталында айдай Әлжаның бардамаған қара, усы сениң классласың деп қанша пулдан айрылдым. Кел мениң қасыма.

Әлжанның бөлип-бөлип айтқан гәплери маған түспикли болды. Қалтамнан бес сомлық алып Әлжанға қарай ылақтырдым да туфлийимниң баўын байламастан сыртқа шықтым...

Сәскеде ғана жайнап турған қуяштың жузин қара бултлар қаплап, аспан түнерип тур. Силпилеп жаўған жаўын бир заманда селлетип қуяды.

Илайым усы жаўын жаңағы «досларымның» уйине кирип-шыққан излеримди жуўып кеткейдә. Әлбетте, жуўады, өйткени жаўын нәсерлеп қуя берди, қуя берди. Олардың екеўи де көк ғарбыздай адамлар еди.

ЛЫҚ—ЛЫҚ

Жыйналыста бир адам узақ сөз сөйледі. Оның гә-пиниң рәмәүзине қарағанда тыңлаушылардың қурылысшылар екенлігін билиўге болатуғын еді. Ал, сөйлеп тұрған адамның басқарма баслығы екенін әзелден байқауымыз шәрт.

— Ихм, жолдаслар! Қурылысшы, яғный ҳәзирги заман қурылысшысы жоқары мәдениятлы, өз исине талапшаң адам болыўы керек. Биизң арамызда усундайлар бар ма? Бар. Мәселен, мына Пиримбетти алып қарайық. Ол жумысқа баратырғанда я киятырғанда қарасаң, сыртқы пишими тап шет елден келген дипломатлардан кем емес. Мине, өзи де аранызда отыр, бир қарап алың, не деген мәденият, не деген саўлат! Олда тап сизлер қатары жумыс ислейди хәм үстине дақ тийгизбейди. Ал сизлер болсаңыз, бир пақса сыбамай атырып-ақ сатмарыңыз шығады. Жумыстан кейин сол кийимниңиз бенен автобусқа отырып, мәдениятлы адамлардың таза кийимлерине ылай сүртесиз. Азадалық жолдаслар, хәммениң ұазыйпасы. Мәдениятлы кийиниўден өз жолдасыңыз Пиримбеттен үлги алсаңыз болады...

— Ҳихқ, ҳихқ, ҳихқ—деген сес тарады жыйналысқа. Хәмме даўыс шыққан тәрепке қарасты. Пиримбет бұрыштай қызарып кетти, бирақ баслық оған итибар бермеді.

— Сизлер ылай аслаўдың қапталына жантасып кетсеңиз болды, үсти-басыңыз дағал-дағал боласыз, ал

Пиримбет күнипе сегиз саат жай сыбайды хэм кийимне шық тамызбайды. Пиримбеттиң өндиристе, жәмийетлик орынларда өзін тутуўын мәдениятлылықтың эталоны деп қараўға болады...

— Хихқ, хихқ—залдың ишинде баслықтың сөзи менен шыбынның ушқаны ғана еситилетуғын болғанлықтан, бийдәрек лық-лық оғыры турпайы шықты. Пиримбет және қызарды. Баслықтың мәдениятлы деп мақтауы, оны ермеклеген сыяқлы болып, туйылды, лийкин, көп жерде сөз сөйлеп үйренген баслық итибар бермеді.

— Мәденият, жолдаслар, бул бизге қудайдың қосыўыслап берген сыйы емес, оны өзлеримиз жаратамыз. Мына Пиримбет қусаған азаматларымыз бенен жаратамыз...

— Хихқ, хихқ, хихқ!

Баслық Пиримбетти жаңа көргендей бежирейип қарады.

— Кеширерсиз,-деп орнынан турды Пиримбет,-азанда тура сала жылытпа жеп едим...

Адамлар дуў кулисти. Биреўлери ўарсақыға айланысты.

— Әўели шай-пай ишип алсаң болады ғой.

— Шалбарың үтиклеўден қолы босамаған ғой.

— Мурыныңды қысып, дем алмай отыр, дсмде жазыласаң.

— Хихқ, хихқ, хихқ!

— Тур, шық!—деп жекиринди баслық Пиримбетке, -мәденият дегеннің де шеги болады. Мақтаған сайын өзіннен кетесең—ә. Бар, лық-лығыңды басып қайыт!

Пиримбет сүйретилип шығып кетти.

— Деген менен, жолдаслар,—деп даўам етти баслық, —Пиримбеттиң азадалығын мойынлаўымыз керек болады. Мине, усыларды есапқа алып, сизлердің дыққатыңызға мына усынысымды қоймақшыман. Басқармамызға курортқа дем алып қайтыўшыларға

бир жоллама келген еди, соны усы Пиримбетке берсек қалай көресіз?

Сам-саз отырған адамлар бірден шуұласып сала берди.

— Мен үш жылдан бермаған жолламаға арза берип қойыппан.

— Пиримбет еки қолын қалтасынан шығармай жай сыбайды, кейин таза жүрмей не қылсын? Жумысқа киргени де жақында, жоллама бурышпап ислеп атырғанларға берилсин.

— Пиримбет өндирис алдыңғысы емес, тек жылтыраған саұлат.

— Мениң бүйрегимде тас бар, жолламаны маған берің.

Баслық жолламаның соншама шаўқым көтериўин күтпегенликтен, қандай шешимге келерин билмсі қалды. Ол залды шолып, оң қолын көтерип, тынышлық орнатты.

— Дурыс, жолдаслар, Пиримбет жолламаға ылайық өндирис ылғаллысы емес. Бирақ, сизлерге ескертиўди умытыппан, жоллама «лық-лық» ауырыўларын емлейтуғын курортқа еди. Қәне, сизлердин араңыздан «лық-лық» курортына ким барады?

Журт және сам-саз болып, тап жыназада отырғандай сес шығармады. Баслық биримлеп сорап шықты, қарыйдар табылмады.

— Енди не дейсиз, жолдаслар? Арамызда «лық-лық» тийген Пиримбеттен басқа адам болмаған соң, жолламаны соған беремиз. Басқа илажымыз жоқ, егер еглей берсек жоллама күйип кетеди. Пиримбет курортқа кетемен дегенше, оны коллектив болып тәрбиялаймыз. Ол усы аўылдағы мәденияты менен курорт тағыларды таңландырыўы لازم. Өйткени, ол жерге хәр жақтан адам жыйналады, Оған «лық-лық» ты да жасырып айғыўды үйретиўимиз керек. Ақыры, пәлен номерли қурылыс басқармасының адамы хронический

«лық-лық» шы деген ат хәммемизге де жақсы емес. Ал, яқшы, жыйналыс жабық, хәмме жумысқа!

Адамлар дағысқан соң баслық Пиримбетти жекке шақырып алды да:

—Хәй, оңбаған, журттың көзинше жети насырымды жерге бүктің ғой. Мен ғой саған усы жолламаны қалай беріудің жолын табалмай, хәр жаққа құйрық таслап турсам, ақымақ! Мә, жолламаны алып, еки ай дем алып қайт. Егер усы жақсылықларымды ұмытсаң... деп кейип таслады.

— Енди, ақсақал сениң мәжилисінде еркинсіп бир-еки «лық-лық» ата ғойып едим... Шынында, яшуллы, кеўлиңе келседе айтайын мен сениң қуры мақтау сөзлериңнен қысынып зорға отырдым. Адамды мәдениятлы деп мақтай берсең, мақтай берсең, ал мен ұялып баратырман. Ақыры болмады, өзиң шығарып жиберерсең деп, «лық-лық» ата басладым. Шөбиредей сзбе гәплерден қашып қутылыудың басқа пләжы болмады, кеширерсең,—деди Пиримбет ыржыйып.

—Хаў, хаў, сен еле сондайма едиң?...

Баслық еки қолын қоярға жер табалмады.

ӨЖЕТ

Мәтирзаның маңлайына питкен жоқары да оқып атырған жалғыз қызы бар. Аманлық болса, ол жарын питкерип, елге «нәхән» болып қайтады. Қызы оныңшыны тамамлап, пахтада жүргенінде қыздан тәмедар талай жигиттің басы Мәтирзаның өжет минезине урылып, қайтып бетлеместей «сышып» кетти.

Оның бир әрманы қызын оқытыў еди. Сонлықтан қызының «оқымай-ақ, жұмыс ислеп сизлерди бағайын» дегенине қарамастан, өзи Ташкентке әкетип, институтқа «өткерип» қайтты. Бирақ, қызын қутлы жерге өз қолынан қондырыў нийети де жоқ емес еди.

—Қызымыз отырып қалатуғын болды, сениң тирсеклигинден,—деп қайғырады кемпири анда-санда,—баяғы қызыў пәтте қызды берип жиберий керек еди.

—Отырсаң-ә, былшылдамай! «Қызымды алагөр» деп кимнің дизесиниң арасынап өтейин?—деп кейик таслайды Мәтирза оған.

...Сәрсенбинин сәтли бир күни үйге әудийискен үш ғарры кирип келди. «Танымадық» деген дәстүр жоқ, кемпир кеңейтип, дастурхан жайды. Шай-пайдың үстінде олардың жаўшылар екени мәлим болып, Мәтирза қорадағы ақ қошқарды шалып таслады. Аўылдың кәтқудалары да шақырылды.

Төрт көз түўел болған соң келгенлердин жасы үлкени, сипсе сақаллы ғарры сөз баслады:

—Сизде қыз, бизде бала дегендей, тамыр болайык

деп келдик. Мына Халмуратты аты Қумжыққанда танымайтуғын адам жоқ. Усы кисиниң...

Мәтирза болажақ қудасына бир қарап қойды. Ал, Халмурат үндемегейлиге сертлескендей сам-саз.

—Ҳмм, жүдә бәрекелла. Бизге баланың ким екенни, не талап қылатуғынын айтың,—деди Мәтирзаның кәтқудасы.

—Бала қызалақ пенен бирге оқыйды. Екеуи сояқта табысып, бир-бирине мақул болған қусайды,—деди сипсе сақал.—биз ата-ананың парызы—балаларға ақ пәтиямызды берип, басын қосып жиберіу. Енди, елдиң дәстүри болса, алыс-берисимизди асықпай келисе берермиз.

...Қудалар питимге келискен соң, жазылысып отырысты. Бас қуданың алдына гелле тартылды. Гаррылар өткен-кеткеннен сөйлесип, ҳәзлести. Бирақ, Халмурат пенен Мәтирза ортаға сөз қоспай, ара-тура бир-бирине қарасып ғана қойысты.

—Япырмай, бала, бир китапта, мына өзимиздин әтшөк деген қус бар ғой, соның тәрийини жазыпты. Жақында Мәмбет қарый әнедей айтып берип еди,—деди сөзге шешен, сипсе сақал.

—Қау, бала, әтшөктің не тәрийини бар екен?—деди Мәтирзаның кәтқудасы көпшигин шеп қолтығына аўмастырып.

—Баяғыларда бир атақты бай болыпты. Оның ай десе аўзы бар,күн десе көзи бар қызы бар екен. Бай қызын өз қолынан узатыуды мақсет етеди екен. Бирақ, қыз оның айтқанын қылмай, бир жигит пенен тил табысып, қашып кетипти. Бай ашыўланып қызына терис пәтия берипти де «мениң ондай қызым жоқ, сның аты жоқ» депти. Соннан берн, қыз байғус қусқа айлапнып, «аты жоқ, аты жоқ» деп шақырып жүре бередн-миш.

Сипсе сақалдың сөзине гаррылар уйып қалды.

—Ырастан-әм, ол бийшара әтшөк-әтшөк» деп шақырады.

—Сонда «әтшөк-әтшөк» дегени, сол әкесиниң ғарғысы екен-ау, бала. Әтшөкті күнде көрип жүрип, түк итибар бермеймиз. Кітапта ҳикмет көп деген...

Келгелі берлі сөзге қосылмаған Халмурат сөйледі:

— Сол әтшөк деген құс тек бір ай ғана сайрайды, соң жапалаққа айланып кетеді.

— Пай, сен-әм бир, жапалақ басқа әтшөк басқа құс ғой,—деді Мәтирза да гәпке араласып.

—Яқ, олай емес, әтшөк пенен жапалақтың түп дәрегі бир құс. Ол қурық басқанша әтшөк болып сайрайды, соңынан дауысы қарлығып жапалаққа айланады,—деді Халмурат.

—Дурыс, әтшөк қурық басқанша сайрайды бірақ, ел бул өмирде жапалаққа айланбайды,—деді Мәтирза да қалыспай.

—Айналады,—деді Халмурат.

—Айланбайды.

—Айланады.

—Айланбайды.

Еки қуда қәпелімде әтшөктің үстінде тирести де қалды. Дастурхан басындағылар екиге бөлинип, бири Мәтирзаны, бири Халмуратты жақлады.

—Ақыры, жапалақ деген қустың да ата теги болыуы керек ғой. Ол әтшөктен шықпаса, қаяқтан шығады?

—Әтшөктің әкеси—әтшөк, жапалақтың әкеси—жапалақ. Сениңше сонда тауықты түйе тауық тууа ма?

—Яқ, олай емес, әтшөк жапалаққа айланған соң, сайрамайды хәм ушалмайды, тек жерде жортып жүре береди—деді Халмурат.

—Әтшөк те, жапалақ та өз алдына сайрайды хәм ушады.

— Жапалақ ушпайды,

— Ушады.

— Ушпайды дедим бе, ушпайды.

Кәтқудалар олардың дауына суу бүркиуге хәрекет етип еди, бийнәтийже болды. Еки қуда адамның айтқанына қулақ аспай тиресе берди.

—Этшөктің палапаны этшөк болады.

— Соң бәри бир жапалаққа айланады ғой.

—Айланбайды.

—Айланады!

— Ал, айланса турың орныңыздан, көтериң өкшеңизди, сизлерге қыз да жоқ, дуз да жоқ!

—Пай. мениң-әм бир сениң қызыңа ууыз-ийним қурып отыр еди, кетсек кете беремиз. Этшөк пенен жапалақтың парқына бармайтуғын адамның қызын алмағаным болсын!

— Төбеңе қарап сөйле, жора, мен де тап сендей жапалақтың әкеси этшөк дейтуғын адамның зүриядына қызымды бермегеним.

Әнедей келисим, әнедей питим усылайынша бузылып, еки қуда тәуеллеге қарамай, бирин-бири қайтып көрместей болып дағысты.

— Мәтирзаның кемпири және жер тоқпақлады:

— Өл, алжыған, өлеғойсаң-о, бир ауыз сөзден қалганда, о дүньяда иймапыңа от тийермеди? Сен, қақсал, қызымды бахты қара еттиң...

* * *

Мәтирза қызының қашып кеткенин еки ай өткенде еситти. Кемпирине ала умтылғаны бийпайда болды, қайтама, өзине үйреншикли ғарғысын еситти. Біраз, дау-жәнжелден соң екеуіде басылып, қашқан қызын «өлген перзенти» қатарына шығарып қойысты.

Және бир айдан соң Мәтирза Ташкенттен тойға шақыртыу телеграммасын алды. Ол қызының баяғы Халмураттың баласына тийгенлигин билип, ески дықтың аузы ашылып, кеуілдеги әуелги исиқ, ирицлесип исип шықты. Ол «өзи жит деген ийтлердің тұрқын көрмеуге» ант еткен еди.

— Бар, алжыған бар, бәри бир, жалғызыңнан безип отыра алмайсаң,—деп ғарғанды кемпири.

«Хаққыңнан өжет!— дести аўыл адамлары,—баяғыда тирсегинди ҳадалламағанында, үш ярымды алып қалар едің. Қыз пақыр қашанғы шыдасын, мине, аўзына да ылай сүйкеп кетти. Енди әтшөгіннің де, жапалағынның да қуйрығын жула бер. Өжетлигиңнен жүзине жан бетлемеген сон, қызыңның қашып қутылғаны жақсы болды»...

Мәтирза шақырыў телеграммасын жыртып таслағаны менен той шамаласқан сайын тақатсызлана берди. Перзент деген улыўма ата-аналарға тән дәрт оның жүрек-баўырын езин жиберди де той күни Ташкентке қалай келгенни өзи де билмей қалды. Таксиге отырып, студентлердің үйлениў тойы өтетұғын «Жаслық» кофесиннің алдында түсип қалып, тап беташар басланғанда тойхананың есигин ашты. Қатара дизилген столлардың арғы басында отырған Халмурат өрре турып, той тоқтады.

Қудалар бир-бирине жаў қарас пенен тигилисти. Әдеўлрге созылған тым-тырыслықты бузыўға ҳеш қайсысының мәртлиги жетпеди. Мәтирзаның көзи ақ қуўдай киінген қызы менен саўлатлы күйеў баласына түсти. Қыздың нәзеринен «аға, мен бахытлыман, маған рухсат бер» дегендей сезимлерди оқыў ушын тек ата болып көриў керек еди...

Мәтирза жай басып, қудасына жақынласты ҳәм сол ўақытлары усынылған Халмураттың қолынан алды.

Зал гүўлеп, шампанлар атылды. Той қайтадан басланды. Мәтирза столға —қудасының қасына жайғасты, бирақ, олар жөпли аман-есеплик сораспады. Томсырайып отырыўды нақолай көрди ме, Халмурат сәз баслады:

— Қуда, самолет пенен Қызыл қумды кесип өтип келген шығарсыз?

— Аға, қызыл ма, сары ма, билмеймен, әйтеуір құдайдың көп құмының үстiнен өттик,—деди Мәтирзада сөйлеуге ыңғайласып.

— Сол бизиң Нөкистен басланатуғын Қызыл құм ғой.

— Пай, сен-әм бир, мен айтып отырман ғой, жолда қызыл-пызыл құм көрмедим, гилкий сары құмлар жатқан екен.

— Соны Қызыл құм дейди.

— Сары құм ғой.

— Қызыл құм!

— Сары құм!

— Қызыл!

— Сары!

Олардың дауысы қатты шығып, той және тоқтады. Жаслар еки ғаррының тартысына араласа алмай, сазы райысып қалысты.

— Яқшы,— деди Халмурат,— баяғыда әтшөктің палапаны әтшөк деп күйдирип едің, енді Қызыл құмды, сары құм деп атырсаң. Мына бир шетке шығып, анықлайық.

— Жүр,— деди урысатуғын адамдай Мәтирза,— усы сеннен қалсам, құдайдың шен көзине илингенім. Өзиннің әтшөк қартайса, жапалақ болады дегеннің аздай, бүгін көзім менен көрген сары құмды қызыл құм деп отырсаң. Бирақ, сен ұадырлап, балаларға мешайыт етпе,—деди Мәтирза құдасының қолынан услап.

Олар оңашаға шығып кетти хәм азанға дейиң көме мол тойына қатнаспады.

...Еки құда аўылға бир самолетқа минни қайтты. Хәзир олардың барыс-келиси жамаи емес, бирақ, ешейиң нәрсениң үстінде тиресип қала беретугыны бар-дә.

МАЗМУНЫ

	беті
Гәпке қайым адам	3
Ботинка	9
Әзәзул	13
Орынлы өтіннншлерім	18
Тууылған күнім	22
Өгнздің мнн	25
Сойлақ	31
Соқыр ишек	26
Бойдақ	41
Қәуендерлік	47
Бнр мұхаббат тарнйхы	51
Түслик	54
Көк ғарбыз	58
Лық-лық	63
Өжет	67

На каракалпакском языке
Оразбай АБДУРАХМАНОВ
ИСТОРИЯ ОДНОЙ ЛЮБВИ
(Сатирические рассказы)
Издательство «Каракалпакстан».
Нукус—1978

Редактор **Т. Нажимов.**
Художник **К. Нажимов.**
Худ редактор **Б. Ещанов.**
Тех редактор **З. Алламурастов.**
Корректор **Клышева Л.**

ИБ. 4.96

Териўге берилген ўақты 3/VI-1978-жыл. Басыўға рухсат етилген ўақыты 15/VI-78ж. Қағаз форматы 70x108^{1/2} Көлеми 2,375 баспа табақ 3,32 шәртли баспа табақ 3,35 есап баспа табақ. РҚ 30080. Тиражы 7000 Баҳасы 30т.

«Қарақалпақстан» баспасы. Нөкис қаласы, Қ. Маркс көшесі, 9

ҚҚАССР Министрлер советиниң Баспа полиграфия ҳәм китап саўдасы ислери бойынша басқармасының «Правда»ның 50 жыллығы атындағы Нөкис полиграфкомбинаты. Заказ 99.

**«ҚАРАҚАЛПАҚСТАН» БАСПАСЫ 1978-ЖЫЛ ТӨМЕНДЕГИ
КИТАПЛАРДЫ БАСЫП ШЫҒАРАДЫ:**

- Аймухамедова Б. Шофер қыздың дәптери. Тиражы 7000
Атажанов А. Атамәкан. Тиражы 7000
Коллектив Жаслық. Тиражы 5000
Назбергенов. К. Тапыс жол. Тиражы 7000.
Султанов А. Аквариум. Тиражы 7000.
Чехов А. П. Ванька. Тиражы 7000
Перро Ш. Етикли пышық. Тиражы 7000.
Бегжанов К. Майды ким төкти. Тиражы 7000.
СССР Халық ертеклеринен. Ақыллы қыз. Тиражы 7000
Зуннунова С. Костер. Тиражы 7000.

БҮЛ КИТАПЛАРДЫ АЛЫП ОҚЫҢ, ДОСЛАР!